

KISWAHILI DARASA LA TANO

LUGHA

MUHULA WA KWANZA

SURA YA KWANZA

KUSOMA : UFAHAMU

Siri tatu

-) Kuchambua picha
-) Kuchambua na kuorodhesha msamiati
-) Kutunga sentensi ukitumia msamiati
-) Kusoma ufahamu kwa vikundi na kwa sauti, mmojammoja komyakimya
-) Kuchambua na kueleza msamiati husika

Tathmini: mufti uk 3 (1-10)

SARUFI: NGELI

Ngeli ya A-WA

Nomino huchukua kiambishi A kwa umoja na WA kwa wingi

Huwa ni nomino za makundi ya:-

a. Wanyama:

-) Ng'ombe
-) Ngamia
-) Punda
-) Chura

b. Wadudu:

-) Kipepeo
-) Nondo
-) Nyigu
-) Siafu

c. Nyuni/ ngege:

-) Ninga
-) Kuku
-) Kanga

| Korongo
    | Mwewe

d. Wanadamu:

    | Daktari
    | Mtu
    | Mwalimu
    | Nesi
    | Kinara
    | Bawabu

e. Samaki

    | Mamba
    | Pono
    | Mkizi

f. Malaika

g. Mungu

h. Shetani

i. Maiti

Mifano ya sentensi

- a. Mtume amewasili   mitume wamewasili
- b. Chura anaruka   vyura wanaruka
- c. Bawabu analinda lango   mabawabu wanalinda malango

    | Tathmini: mufti uk 6
    | Kurunzi uk 4
    | Kkd uk

MSAMIATI: nyumbani

Sebuleni

Sebuleni ni mahali pa kukaa katika nyumba .

Ni chumba cha kupumzikia, kuongea na kupokea wagoni

Huwa na vifaa kama:

✓ Kochi	makochi	✓ Rafu	rafu
✓ Runinga	runinga	✓ Dari	madari
✓ Takia	matakia	✓ Sofa	sofa
✓ Kinanda	vinanda	✓ Picha	picha
✓ Meza	meza	✓ Shubaka	mashubaka
✓ Redio	redio	✓ Meza	meza
✓ Simu	simu	✓ Kiti	viti

Kusoma mifano

Kuchambua picha

Tathmini: mufti uk 7

Kkd uk 9

Kurunzi uk 1-3

KUSOMA NA KUANDIKA

Shairi: elimu ndiyo maisha

- ✓ Shairi ni wimbo wa kiswahili
- ✓ Malenga ni anayetunga shairi
- ✓ Manju ni anayeghani mashairi
- ✓ Mshororo ni mstari katika ubeti
- ✓ Ubeti ni kifungu cha mishororo
- ✓ Kibwagizo ni mshororo wa mwisho unaorudiwarudiwa
- ✓ Tarbia ni shairi la mishororo mine

- ✓ Kuchambua msamiati
- ✓ Kutunga sentensi kutumia msamiati
- ✓ Kughani shairi kwa sauti katika vikundi

Tathmini: mufti uk 8

KUSIKILIZA NA KUONGEA

Maadili

Maadili ni mwenendo mwema , mambo ya haki au mafundisho yanayozingatia adabu na tabia njema

Kujadiliana

Kusoma maelezo

Tathmini: mufti uk 8 – 9

Kurunzi uk 34

Kkd uk 42

SURA YA PILI

KUSOMA :ufahamu

Kuchambua picha

Kuchambua na kueleza maana ya msamiati

Kutunga sentensi wakitumia msamiati

Kusoma kifungu

Kuchambua msamiati ibuka

Tathmini: mufti uk 11 – 12

SARUFI

Ngeli ya U – I

Hili ni kundi la mimea, miti na nomino zingine za kawaida

Nomino huchukua M, MU, au MW umoja na MI kwa wingi

Mimea

/	Mti utakatwa	miti itakatwa
/	Mchungwa una machungwa	michungwa ina matunda
/	Mkahawa umefungewa	mikahawa imefungwa

Baadhi ya sehemu za mwili

✓	Mkono umevunjika	mikono imevunjika
✓	Mguu unauma	miguu inauma
✓	Mgongo umenyooka	migongi imenyooka
✓	Mfupa umekua	mifupa imekua

Nomino zingine

✓	Mswaki ulinunuliwa	miswaki ilinunuliwa
✓	Mlima una theluji	milima ina theluji
✓	Msitu utafyekwa	
✓	Mfuko umeraruka	
✓	Mwezi umeisha	

MSAMIATI

Salamu na maneno ya adabu

Salamu ni ujumbe wa kujuliana hali baina ya watu

Maneno ya adabu huzingatia maadili

Mfano

Hujambo? Sijambo

Mwambaje? hatuna la kuamba

U hali gani? Njema/ nzuri

U mzima? Ni mzima

Adabu na heshima

✓ Pole	✓ Ugua pole
✓ Tafadhali	✓ Mjamzito
✓ Samahani	✓ Jifungue
✓ Simile	✓ Endesha
✓ Niwie radhi	

Tathmini: mufti uk 16

Kkd uk 2

Kurunzi uk 7 -8

KUSOMA

Matamshi ya dh na th

- ❖ Kutamka silabi dh na th
- ❖ Kutaja baadhi ya maneno
- ❖ Kuyaorodhesha ubaoni na kuwashirikisha kutamka
- ❖ Kusoma mifano
- ❖ Kuchambua na kueleza maana ya maneno
- ❖ Kusoma sentensi

Tathmini: mufti uk 16

KUSIKILIZA NA KUONGEA

Hadithi na mafumbo

Hadithi ni utungo wenyewe wahusika na hutoa matukio yaliyotendeka

Fumbo ni swali la chemshabongo linalohitaji utumizi wa ubongo kungamua jawabu

Kutamba hadithi

Kutoa mafumbo na majibu

Mfano

- ❖ Yai moja huive likicchemshwa kwa dakika tatu. Je, mayai matano yatachukua dakika ngapi?
- ❖ Mama wawili na wana wawili walienda dukani wakaagiza chupa tatu za soda. Kila mmoja alinywa yake bila kugawana. Je, haya yaliwezekanaje?

Tathmini: mufti uk 17

Kkd uk 111

Kurunzi uk 96

SURA YA TATU

KUSOMA: UFAHAMU

Yaya juha

Kuchambua pitcha

Kuchambua na kueleza msamiati

Kutunga sentensi kutumia msamiati

Kusoma ufahamu

Kuchambua msamiati ibuka na kueleza maana

Tathmini: mufti uk 20

SARUFI

Ngeli ya LI- YA

- ❖ Huchukua makundi mawili ya nomino
- ❖ Nomino za kawaida zinazoanza kwa MA au ME kwa wingi
- ❖ Nomino katika hali ya ukubwa

Za kawaida

Shati	Sanduku	Boma
Jino	Dawati	Wingu
Jiko	Darasa	Duka
Jani	Zulia	Ua
Jiwe	Kochi	Yai

Umbo	Kabati	Koti
Gani	Lango	Soko

Ukubwa

Jitu	Buzi	Joka
Guu	Gombe	Jumba
Jumba	Toto	Jichwa
Jitu	Dume	Domo

Tathmini: mufti uk 21

Kurunzi uk 3

MSAMIATI

MAVAZI

Vitu vinavyovaliwa mwilini kwa madhumuni ya kufunika uchi

Kuna mavazi tofauti kv ya waume, wake, watoto na shughuli maalum

Mfano

Surupwenye/bwelasuti	Rinda	Kidotia
Sufi	Koti	Kabuti
Joho	Kocho	Shati
Tarbushi	Sindiria	Bulibuli
Kitenge	Sare	Fulana
Jezi	Aproni	Viatu

Suruali	Kanzu	Shimizi
Bombo/kaptura	Saruni	
Buibui	Tai	

Tathmini: mufti uk 33

Kkd uk 14

Kurunzi uk 12

KUSOMA

Matamshi ya **sh, s na z**

Kuorodhesha sauti sh, s na z

Kutamka barabara

Kutaja baadhi ya majina na kuorodhesha ubaoni

Mifano

Mazishi	Masizi	Sindikiza
Kusinzia	Sambaza	Zorotesha
Songeza	Sababisha	Zalisha
Uzushi	Starehe	Zungusha

Tathmini: mufti uk 24

KUSIKILIZA NA KUONGEA

- ❖ Sentensi zenyе majina , vivumishi, vitenzi na vielezi
- ❖ Jina/ nomino ni jina la kitu , mtu, mahali au hali
- ❖ Kivumishi ni neno linaloeleza nomino
- ❖ Kitenzi ni neno linaloonyesha kitendo
- ❖ Kielezi ni neno linaloeleza kitenzi

Mifano

1. Mwanafunzi mdogo ameanguka vibaya
2. Mtu mzuri amezungumza taratibu
3. Mtoto mkorofsi ameadhibiwa vibaya
4. Chura mzee anatembea polepole
5. Kiatu change kinangara zaidi

Tunga sentensi saba

Tathmini: mufti uk 28

SURA YA NNE

KUSOMA: UFAHAMU

Kilichomtoa kanga manyoya

- ❖ Kuchambua picha
- ❖ Kuchambua na kueleza msamiati
- ❖ Kutunga sentensi kutumia msamiati
- ❖ Kusoma ufahamu
- ❖ Kuchambua msamiati ibuka na kutungia sentensi

Tathmini: mufti uk 28

SARUFI

Viulizi -----pi? Na -----ngapi?

Kiulizi ni neon la kuulizia kutaka kujua baina ya vitu vingi(-pi?)

Ngapi? Kiulizi cha kutaka kujua zaidi

Mfano

A WA	Yu Wa/we	Yupi Wapi/wepi	----- Wangapi
KI	Ki	Kipi	-----
VI	Vi	Vipi	Vingapi
LI	Li	Li[pi]	-----

YA	Ya	Yapi	Mangapi
----	----	------	---------

Tanbihi: kiulizi ngapi? Hakitumiki kwa umoja

Tathmini: mufti uk 29-30

Kurunzi uk 39-41

Kkd uk 13

MSAMIATI

Hospitali

- ❖ Hospitali ni mahali ambapo watu wanaougua huenda kupata matibabu
- ❖ Zahanati, kliniki, kituo cha afya ni hospitali ndogo ya kutibia magonjwa mbalimbali
- ❖ Anayewatibu wagonjwa ni daktari, tabibu au mganga
- ❖ Anasaidiwa na muuguzi, nesi
- ❖ Kuna vyumba kama wodi, mochari, thieta nk

Vifaa ni kv:

Kitanda	Tembe
Bandeji	Kipimajoto
Uyoka	Kipimamwili
Maabara	Dawa
Ambulensi	Machela
Sindano	

- ❖ Kutazama michoro/ vifaa na kuvitaja
- ❖ Kusoma maelezo
- ❖ Kutunga sentensi

Tathmini: mufti uk 31

Kurunzi uk 38

Kkd uk 30

KUSOMA NA KUANDIKA

Sauti ya ch, j na sh

- ❖ Kusoma matamshi ch, j n ash
- ❖ Kutoa mifano ya maneno yenyе sauti hizo
- ❖ Kusoma jedwali lenye mifano ya maneno hayo
- ❖ Kutoa maana ya baadhi ya maneno
- ❖ Kutunga sentensi kutumia maneno hayo

Tathmini :mufti uk 31-32

KUSIKILIZA NA KUONGEA

Vitendawili

Kitendawili ni swali la chemshabongo ambalo mtu huwaza kabla ya kutoa jibu

Huwa na mtegaji na mtegewa

Huwa na mwanzo maalum

Mtegaji: kitendawili

Mtegewa: tega

Aliyetegewa asipopata hupewa mji

Mifano

1. Chukua nafasi tumfinye mshenzi: sima/ kula ugali
2. Nuyumbani mwangu mna shetanianayeyanywa maji yangu: utambi wa taa

3. Chakula kikuu cha watoto: usingizi
4. Mombasa kwametameta: harusi
5. Mzee wangu ana koti la chuma: kombe

Tathmini: kurunzi uk 65

Kkd uk 20-21

SURA YA TANO

KUSOMA:ufahamu

-) Kuchambua picha
-) Kuchambua msamiati na kueleza maana
-) Kutunga sentensi kutumia msamiati
-) Kushiriki usomaji
-) Kuchambua msamiati ibuka , kueleza maana na kutunga sentensi

Tathmini: mufti uk 34-35

SARUFI

Kirejeshi amba

Kirejeshi amba hutumika kama kitenzi kinachorejelea au kinachorudia jina, kitenda au kitendwa katika neon la kitenzi

Huchukua viambishi vya ngeli husika

Mifano

1. Mtu ambaye alilima	watu ambao walilima
2. Mti ambao ulianguka	miti ambayo ilianguka
3. Jembe ambalo lilivunjwa	majembe ambnayo yalivunjwa
4. Maji ambayo yalimwagika	maji ambayo yalimwagika

Tathmini: mufti uk 36

Kkd uk 57-58

Kurunzi uk 53-54

MSAMIATI NA MATUMIZI YA LUGHA

Akisami

Akisami ni hesabu au tarakimu zinazoonyesha sehemu ya ujumla au ya kitu kizima

Baadhi ya akisami

✓ Nusu	✓ Subui
✓ Theluthi	✓ Thumni
✓ Robo	✓ Tusui
✓ Humusi/ humsi	✓ Ushuru
✓ Sudusi	✓ Subui tatu

Tathmini: mufti uk 37

Kkd uk 49 -50

Kurunzi uk 126-128

KUSOMA NA KUANDIKA

Lugha mseto na vihasho

Kueleza msamiati husika mfano: shuleni

Kuwahimiza kutoa majibu sahihi ili kuleta maana iliyokusudiwa

Kuwaelekeza kusoma bilakujaza mapengo

Kueleza ngeli za maneno yaliyotumika

Kujadili maendelezo ya majibu na nyakati zilizotumika

Kuwapa furtsa kuandika madaftarini na kutoa majibu

Tathmini: mufti uk 37

KUSIKILIZA NA KUONGEA

Shairi: elimu

Shairi ni wimbo wa Kiswahili

Malenga anayetunga mashairi

Manju anayeghani mashairi

Sentensi katika shairi ni mshororo

Ubeti ni kifungu cha mishororo

Kusoma shairi

Kughani katika vikundi kwa kujibizana

Kuchambua na kueleza msamati husika

Wajibu maswali ya kauli

Tathmini: kkd uk 18

SURA YA SITA

KUSOMA:ufahamu

Mzigo wa siri

Kujadili mada na kueleza maana

Kushiriki usomaji kwa zamu

Kuchasmbua na kueleza msamati uliotumika

Kutunga sentensi wakitumia msamati huo

Kuchambua na kueleza maana ya msamati ibuka

Kutunga sentensi wakitumia msamati ibuka

Watoto visa vyao kwa zamu

Tathmini: mufti uk 41

SARUFI

Ngeli ya YA-YA

Kundi hili ni la majina ya vitu vya kawaida vya mshikamano ambavyo huanza kwa silabi MA kwa umoja na kwa wingi

Nomino hazina wingi

Mifano

]) Maji	]) Mazingira
]) Mate	]) Maendeleo
]) Maradhi	]) Mazishi
]) Maziwa	]) Maarifa
]) Mali	]) Majira
]) Manukato	]) Mafuta
]) Makala	]) Marashi
]) Mauti	

Kuwashirikisha kutaja ngeli

Mwalimu aeleze ngeli ya YA-YA

Watoe mifano ya nomino katika ngeli hii

Wasome mifano ya majina na sentensi vitabuni

Watunge sentensi kutumia majina

Tathmini: mufti uk 42

MSAMIATI NA MATUMIZI YA LUGHA

Mimea na mazao

Mmea ni kitu kiotacho ardhini kutokana na mbegu

Mazao ni matunda yanayotokana na mmea

Mche: mmea mdogo

Mifano

✓	Mwembe	embe
✓	Mpera	pera
✓	Mchungwa	chungwa
✓	Mparachichi	parachichi
✓	Mpareto	pareto
✓	Mkahawa	kahawa
✓	Mtufaha	tufaha
✓	Mzabibu	zabibu
✓	Mkwaju	ukwaju
✓	Mtende	tende
✓	Mpapai	papai
✓	Mgomba	ndizi
✓	Mnazi	nazi
✓	Mpunga	mchele
✓	Mboga	boga
✓	Mtikiti	tikiti
✓	Mlimau	limau
✓	Mhogo	mhogo/kisamvu

Kuwashilikisha kutaja baadhi ya mimea na mazao

Kuwapeleka kundini kubainisha baadhi ya mimea

Kusoma mifano ya mimea na mazao

Tathmini: mufti uk 43

Kurunzi uk 19-20

Kkd uk 34-35

KUSOMA NA KUANDIKA

Matamshi ya R na L

Kuwashirikisha kutamka sauti r na l

Kuwashirikisha kutoa mifano ya majina yenye sauti r na l na kuorodhesha ubaoni

Kuwaelekeza kutunga sentensi sahihi

Kuwaelekeza kusoma miofano ya nomino na vitenzi na sentensi

Tathmini: mufti uk 43-44

KUSIKILIZA NA KUONGEA

Misemo

Misemo huundwa kwa kitenzi na nomino

Huwa na maana maalum

Maana huwa fiche

Mifano

)	Kula chumvi	zeeka
)	Kula mwande	pata taabu
)	Ona haya	fedheheka, aibika
)	Piga mbio	kimbia
)	Chana mbuga	kimbia
)	Lalia mate	lala njaa
)	Kata kamba	kufa
)	Mkono birika mchoyo	
)	N'goa nanga	anz a safari

Kueleza maana ya semi

Kutoa mifano na kueleza maana

Kuwashirikisha kusoma mifano

Tathmini: mufti uk 111-112

Kurunzu uk 121

Kkd uk 25

SURA YA SABA

KUSOMA: ufahamu

Nyama nzuri na nyama mbaya kuliko zote(1)

-) Kuchambua picha
-) Kuchambua mada
-) Kushiriki usomaji, kwa zamu
-) Kueleza maana ya msamiati
-) Kuchambua na kueleza maana ya msamiati ibuka
-) Kutunga sentensi kutumia msamiati

Tathmini: mufti uk 47-48

SARUFI

Vivumishi vya pekee enye na enyewe

Kivumishi ni neon linalotoa maelezo kuhusu nomino au jina

Enye ni kivumishi cha umilikaji. Huonyesha kinachozungumziwa kina

Enyewe huonyesha binafsi au bila kuandamana na mwengine au kingine

Mfano

Mtu mwenye nundu

Mvulana mwenye lalamu

Kiranja mwenyewe afute ubao

Msichana mwenyewe alilima

Kueleza maana ya kivumishi enye na enyewe

Kutoa mifano ya sentensi

Kusoma mifano na jedwali

Tathmini: mufti uk 48-50

Kkd uk 48 na 76-77

Kurunzi uk 21 -22

MSAMIATI

MALIPO

Malipo ni kitu au pesa apatazo mtu kwa kugharamia shughuli au jukumu Fulani

Mfano

✓ Nauli	✓ Risimu
✓ Kiingilio	✓ Mshahara
✓ Ujira	✓ Fidia
✓ Rushwa/ kadhongo	✓ Faini
✓ Arbuni	✓ Zawadi
✓ Ada	✓ Kiokosi
✓ Karo	✓ Tuzo
✓ Mahari	

Kuwashirikisha kueleza maana ya malipo

Kuwashirikisha kujibu maswali ya kauli

Wasome mifano vitabuni huku mwalimu akieleza maana

Kuwashirikisha kutunga sentensi kutokana na msamiati wa malipo waliosoma

Tathmini: mufti uk 50-51

Kkd uk 93-94

Kurunzi uk 138-139

KUSOMA NA KUANDIKA

Matamshi ya sauti b na mb

Kuwaongoza kusoma na kutamka sauti b na mb

Kuwashirikisha kutaja baadhi ya majina yenyé sauti hizo na kuorodhesha ubaoni

Kuwashirikisha kusoma na kutamka kwa sauti

Kuwaongoza kusoma mifano ya majina na sentensi

Kuwapa fursa kutunga sentensi wakitumia sauti b na mb

Tathmini: mufti uk 51-52

KUSIKILIZA NA KUONGEA

Mafumbo

Fumbo ni swal la chemshabongo

Huhitaji kufikilia ili kupata jibu

Anayefumba hujaribu kuonyesha werevu

Mfano

Gari la umeme likisafirisha mtu kwa basi kwenda kusini. Upepo ulikuwa ukiruma kutoka kaskazini. Je moshi wa gari hilo ulikuwa ukielekea upande gani?

Jibu: gari la umeme halitoi moshi

Kuwashirikisha kutoa maana ya mafumbo

Kuwapa fursa kutoa mifano na jibu

Kuwaongoza kusoma mifano na kutoa majibu

Tathmini: mufti uk 17

Kkd uk 111

Kurunzi uk 96-97

SURA YA NANE

KUSOMA: ufahrenu

Bwawa la jinni wa nidhamu

Kuchambua mada

Kuwaongoza kusoma kwa sauti katika vikundi kasha komyakimya mmojammoja

Kuwaongoza kuchambua msamiati na kueleza maana

Kutunga sentensi kutumia msamiati

Kuchambua msamiati ibuka na kuutungia sentensi

Tathmini: mufti uk 55

SARUFI

Vivumishio vy a pekee ote na oote

Kueleza maana ya kivumishi

Kurejelea vivumishi vy a pekee enye na enyewe

Ote: kivumishi cha jumla au pamoja ambacho hurejelea majina bila kuyagawanya au kutenganisha

Ote: kivumishi cha kuonyesha kati ye wengi au vingi lakini si wote wala vyote kwa pamoja

Huonyesha baadhi tu

Mfano

A Wa	Wote Wote	Yoyote Wowote
Ki vi	Chote Vyote	Chochote Vyovyote
Li ya	Lote yote	Lolote Yoyote

Kuwashirikisha kusoma jedwali

Tathmini: kkd uk 18-19,53-54, 71-72

Mufti uk 55-56

Kurunzi uk

MSAMIATI

Ukoo

Ukoo ni neon linalotumiwa kumaanisha kikundi cha watu wanaotokana na nasaba, jamaa au mlango mmoja

Kuwauliza kutaja majina ya watu kutoka familia zao

Mifano

Baba	Mnuna
Mama/nina	Ndugu
Shangazi	Kaka
Mjomba	Bintiamu
Amu/ ami	Shemeji
Halati/ hale	Wifi
Nyanya/ bibi	Mama wa kambo

Kuwashirikisha kueleza uhusiano uliopo baina yao na watu waliowataja

Wasome maelezo vitabuni huku mwalimu akitoa maelezo

Watunge sentensi wakitumia msamiati huo

Tathmini: mufti uk 57-59

Kkd uk 45

Kurunzi uk 29-30

KUSOMA NA KUANDIKA

Matamshi gh na h

Kuwaongoza kutamka sauti gh na h

Kuwashirikisha kutoa mifano yenze sauti gh na h na kuyaorodhesha ubaoni

Kuwashirikisha kuyasoma na kuyatamka kwa ufasaha

Kuwaongoza kusoma mifano ya maneno na sentensi vitabuni

Kuwapa fursa kutunga sentensi zenze sauti gh na h

Tathmini: mufti uk 59-60

KUSIKILIZA NA KUONGEA

HADITHI

Kuwashirikisha kueleza maana ya hadithi

Kuwapa fursa kutamba hadithi zao mbele ya wenzao kwa zamu

Mwalimu kutoa hadithi moja

Kuwashirikisha kusoma hadithi

Kuwapa fursa kutoa maelezo kwa muhtasari waliojifunza

Kuchambua msamiati na kutunga sentensi

Tathmini: kurunzi uk 33-34

SURA YA TISA

KUSOMA: ufahamu

Mke wa mvuvi(1)

Kuchambua picha vitabuni

Kuchambua na kueleza mada

Kushiriki usomaji kwa sauti kama darasa, vikundi

Kuchambua na kueleza maana ya msamiati

Kusoma komyakimya mmojammoja

Kutunga sentensi wakitumia msamiati ibuka

Tathmini: mufti uk 61-63

SARIFI

Ngeli ya U-ZI

Majina huanza kwa namna tofauti

U-NY

Uta nyuta

Uma nyuma

U-ND

Ulimi ndimi

Udevu ndevu

U-MB

Ubawa mbawa

Ubavu mbavu

W-NY

Wimbo nyimbo

Wavu nyavu

U-*

Ufunguo funguo

Unywlw nywele

Ufagio fagio

Tanbihi: U-* u huondoshwa kwa wingi

Kuongoza kutaja ngeli wazijuazo

Mwalimu aeleze ngeli ya U-ZI

Awashirikishe wanafunzi kutaja baadhi ya majina katika ngeli hii

Kuwashirikisha kutunga sentensi katika ngeli ya U-ZI

Kuwashirikisha kutunga sentensi katika ngeli ya U-ZI Katika umoja na wingi

Kuwapa fursa kusoma mifano ya nomino na sentensi

Tathmini: mufti uk 63-64

MSAMIATI NA MATUMIZI YA LUGHA

Viungo nya nje ya mwili

Mwalimu awaongoze kuimba wimbo ‘naskia kichwa’

Waimbe wakiguza baadhi ya viungo nya nje nya mwili

Kuwaongoza kwa kutaja viungo zaidi na kuvigusa

Kutunga sentensi wakitumia majina ya sehemu za nje za mwili

Kuwaongoza kutazama michoro na kusoma maelezo

Kuwaongoza kuchora na kutaja / kuonyesha sehemu za nje za mwili

Tathmini: mufti uk 63-64

Kkd uk 39-40

Kurunzi uk 50-52

KUSOMA NA KUANDIKA

Tarakimu

Kuwaongoza kutaja baadhi ya tarakimu kutoka elfu kumi hadi laki moja

Kuwaongoza kutunga sentensi wakizingatia ngeli tofauti za nomiono

Kuwashirikisha kusoma maelezo

Tathmini: uk 54

KUSIKILIZA NA KUONGEA

Barua ya kirafiki

Kuwaongoza kueleza baadhi ya sehemu za barua ya kirafiki

Nazo ni:

-) Anwani ya mwandishi na tarehe
-) Anayeandikiwa
-) Mwanzo/ salamu
-) Utangulizi
-) Kiwiliwili/ mtiririko
-) Kimalizio/ wasalaam
-) Mwandishi

Kuwashirikisha kusoma mfano wa barua ulioandikwa katika ukurasa wa 67

Kuchambua msamiati uliotumika

Kuwashirikisha kutunga sentensi wakitumia msamiati

Tathmini: mufti uk 67

SURA YA KUMI

KUSOMA: ufahamu

Usiniajiri nataka kusoma

Kuchambua picha

Kuchambua mada

Kuwashirikisha kusoma kwa sauti, kasha kimyakimya katika vikundi na kibinafsi

Kuchambua msamiati na kueleza maana

Kuwaongoza kutunga sentensi wakitumia msamiati huo

Kuchambua na kueleza maana ya msamiati ibuka

Kutungia msamiati ibuka sentensi

SARUFI

Vikanushi

Kikanushi ni kiambishi kinachoonyesha kukanusha katika sarufi

Kukanusha ni kukataa au kupinga

Kuwashirikisha kutaja nafsi zote tatu kwa umoja na kwa wingi

Kuwashirikisha kutaja nyakati mbalimbali

Kuwaongoza kutaja viwakilishi nafsi na ukanusho wake

Mfano

nafsi	Viwakilishi nafsi	Vikanushi
Mimi	Ni	Si
Sisi	Tu	Hatu
Wewe	U	Hu
Nyinyi	M	Ham
Yeye	A	Ha
wao	wa	Hawa

Kuwashirikisha kusoma mifano ya sentensi

Tathmini: mufti uk 72-73

Kkd uk 8

MSAMIATI

Tarakimu

Tarakimu ni alama ya hesabu inayoonyesha idadi au nambari ya vitu Fulani

Kumi elfu na moja hadi laki moja: 10001-100000

Kuwaongoza kutaja baadhi ya tarakimu kati ya kumi elfu na moja na laki moja

Kuwashirikisha kutunga sentensi wakizingatia ngeli tofauti pamoja na tarakimu walizotaja

Kuwaelekeza kusoma maelezo vitabuni

Tathmini: mufti uk 73-74

Kurunzi uk 61-62

KUSOMA NA KUANDIKA

Matamshi g na k

Kuwaongoza kusoma na kutamka sauti k na g

Kuwaongoza kutoa mifano ya majina yenye sauti g na k na kuyaorodhesha kwenye ubao

Kuwaelekeza kuyasoma kwa sauti katika vikundi

Kuwashirikisha kusoma jozi za maneno waliyopewa vitabuni

Kuwaelekeza kutunga sentensi wakitumia jozi za maneno hayo

Tathmini: mufti uk 75

KUSIKILIZA NA KUONGEA

Methali

Methali ni usemi unaotumika kuelimisha na kuonya

Kuwashirikisha kutaja mifano ya methali

Kuwaelekeza kutoa maana fiche ya baadhi za methali

Kuwashirikisha kusoma mifano na maana vitabunio

Mfano

-) Adui mpende
-) Bendera hufuata upepo
-) Damu ni nzito kuliko maji
-) Bandu bandu huisha gogo
-) Maji yakimwagika hayazoleki
-) Dua la kuku halimpati mwewe
-) Mtegemea nundu haachi kunona

Tathmini: kkd uk 78

Kurunzi uk 122-123

Mufti uk 79-80

MUHULA WA KWANZA INSHA

UMUHIMU WA MITI

Mti ni mmea mwenye shina, matawi, mizizi, maua, tenzu na matunda

Mti mdogo ni mche-miche

Mti hutokana na mbegu

Umuhimu

Ni makao ya hayawani wa porini na nyuni

Hutupa dawa za kienyeji/ kiasili

Hutumika kutengeneza karatasi

Hutupa makaa na kuni-upishi

Hutupa mbao-seremala huunda samani/fanicha

Hutupa matunda-protini-hutukinga dhidi ya maradhi, magonjwa

Hutengeneza nyua za kuwekea mipaka

Miti huzuia mmomonyoko wa udongo

Hutupa kivuli wakati wa kiangazi

Huvuta mvua

Hutukinga kutokana na upopo mkali

Vyakula vyta wanyama-majani, matunda

Chanzo cha mito na chemichemi za maji

Hutupa vikingi na fito-ujenzi

Hutumika kutengeneza gundi

Huwa kivuto cha watalii

Methali

Penye miti hapana wajenzi

Mti ukifa shinale na tenzuze hukauka

Mtaka cha mvunguni sharti ainame

Maji ni uhau

Mti mkuu ukigwa wanadege huyumba

Msamiati

Ukikata mmoja panda miwili au zaidi

Miti ina umuhimu chungu mzima/teletele

Tusikate miti ovyo ovyo ardhi itakuwa jangwa

Miti mingi pamoja ni msitu, mwitu, pori

Miti mingine ni mirefuja mlingoti ilhali mingine huwa mifupi mithili ya nyundo

Matunda matamu kamauki/ asali/

Maua meupe pepepe

BARUA YA KIRAFIKI

Huandikiwa watu wa nasaba moja au rafiki

Mwandishi na mwandikiwa huwa na uhusiano wa karibu

Huwa na sehemu tano kuu

Anwani

Huwa moja ya mwandishi

Huwa na:

- J   jina la mwandishi
- J   Sanduku la posta
- J   Mji

Tarehe

Huandikwa wa namna tofauti

- J   8.4.15
- J   8/4/2015
- J   8-4-2015
- J   April 8, 2015

Utangulizi

Humlenga mwandikiwa

Mfano

Kwa baba mpPENDWA

Kwa sahibu mpPENDWA

Kwa mpPENDWA otongolo

Mwili/ kiwiliwili

Hutoa lengo la mwandishi kwa mwandikiwa yaani ujumbe hutolewa

Hutangulia kwa kujuliana hali

Lengo hufuata

Mwisho hutuma salamu kwa jamaa au marafiki kupitia mwandikiwa

Wasalaam/ maagano

Mwandishi humuaga mwandikiwa

Huonyesha uhusiano uliopo baina ya mwandishi na mwandikiwa

Mfano

Ni mimi pumzi wa moyo wako

Ni mwanaao mpPENDWA

Mamako mpPENDWA

Jina la mwandishi hufuata maagano

Ni mimi mwanaao mpPENDWA

john kimani

muundo

Anwani

Tarehe

utangulizi

mwili/ kiwiliwili

maagano/wasalaam

MSAMIATI

Pokea salamu sufufu/ tele/ telele kama

Mchanga baharini

Nywele kichwani

Nyota angani

Wana wa ibrahimu

Mimi mzima kama kigongo

Imara kama chuma cha pua

Barua ni waraka/ nyaraka

Akufaaye kwa dhiki ndiye rafiki

Mvumilivu hula mbivu

Mtaka cha mvunguni sharti ainame

HADITHI

Pia huitwa ngano au hekaya

Huwa na utangulizi maalum

Mfano

- _) Paukwa! Pakawa. Hapo zamani za kale.....
- _) Hadithi hadithi! Hadithi njoo. Hapo kale.....
- _) Hapo miaka na mikaka.....
- _) Hapo jadi na jadudi.....
- _) Hapo zamani za kale.....

Ni muhimu kutumia mapambo tofauti

Mfano

Tashbihi

- _) Mjanja kama sungura
- _) Mkali kama samba
- _) Chungu kama shubiri(ladha)
- _) Mweusi kama makaa/ lami/ mpingo/ kizimwili
- _) Mfupi kama nyundo/ mbilikimo
- _) Chafu kama fuko
- _) Nuka kama beberu/ kidonda
- _) Iga kama kasuku

Tanakari za sauti

- _) Cheka kwa kwa kwa
- _) Lia kwi kwi kwi
- _) Anguka majini chubwi
- _) Anguka sakafuni pu

-) Anguka matopeni tapwi
-) Anguka mchangani tifu
-) Shiba ndi
-) Lala/ kufa fo fo fo
-) Nyamaza ji
-) Maliza fyu
-) Tukia tuli

Misemo

-) Angua kicheko
-) Angua kilio
-) Chana mbuga
-) Pata nafuu
-) Piga mbio
-) Shtaki njaa
-) Enda jongomeo
-) Lalia mate
-) Ona haya

SHEREHE NILIYOSHUHUDIA

Sherehe ni tukio au shamrashamra za furaha

Sherehe huleta halaiki ya watu pamoja

Mifano

-) Harusi/ arusi
-) Kuzaliwa kwa mtu
-) Mazishi-sherehe ya huzuni
-) Krismasi
-) Siku za kitaifa: mashujaa, jamhuri, madaraka
-) Mahafali
-) Kusherehekea matokeo ya mtihani

Msamiati

Tuliamka alfajiri na mapema

Nilioga kwa maji baridi barafu kando/ vuguvugu/ fufutende

Nilivalia nguo mpya/ nadhifu/ zilizopigwa pasi zikanyooka twaa

Nina aliandika meza kwa mahamri, si chai, si mkate, si mandazi, si mayai, si maziwa

Niliongoza sala za asubuhi kumshukuru jalali/ mola

Tulikila kiamshakinywa/ kisebeho taratibu

Sherehe yenyewe

Methali

-) Mvumilivu hula mbivu
-) Chanda chema huvikwa pete
-) Polepole ndio mwendo
-) Umoja ni nguvu utengano ni udhaifu
-) Mkono mmoja haulei mwana
-) Subira huvuta heri

Tashbihi

-) Kishuka kilikuwa kitamu kama halua
-) Pendana kama chanda na pete
-) Fanana kama shilingi kwa ya pili
-) Adimika kama barafu ya kukaanga
-) Yeyuka kama barafu kwa moto

BARUA RASMI

Pia huitwa barua ya kiofisi

Huandikwa kwa nia ya kuomba nafasi ya shule

Huwa na sehemu sita

-) Anwani ya mwandishi na tarehe
-) Anwani ya mwandikiwa
-) Maamkizi
-) Mtajo
-) Mwili
-) Tamati

Anwani ya mwandishi na tarehe

Huandikwa kwa herufi kubwa upande wa kulia

Tarehe hufuata

Anwani ya anayeandikiwa

Huandikwa kushoto chini ya anwani ya mwandishi

Maamkizi

Huandikwa chini ya anwani baada ya kuruka mstari

Mtajo

Ni muhtasari wa lengo kuu

Kama vile: KUH: kuhusu

KUS: kusudio

MINT: mintarafu

YAH: yahusu

KUMB: kumbukumbu

Mwili

Hutoa lengo la kuandika

Tamati

Huandikwa:

Wako mtiifu

Wako mwaminifu

ANWANI YA MWANDISHI

TAREHE

ANWANI YA MWANDIKIWA

MAAMKIZI

MTAJO WA BARUA

MWILI WA BARUA

MWISHO

SAINI

MAJINA YA MWANDISHI

MKASA WA MOTO

Mkasa huu huwa wa huzuni na huleta maafa na hasara tele

Chanzo cha mota

Jiko la makaa

Mishumaa

Kucheza na viberiti

Kibatari

Vijinga vyaa kuni

Umeme

Mpangilio/ hatua

Nyumba ikateketea

Mali nyingi kuteketea

Hasara kubwa kutokea

Tulibaki nyumbani na ndugu yangu

Wazazi walienda safarini

Tuliamka na kuwaaga wavyele

Tulila kiamshakinywa kitamu ja uki

Tulitazama runinga hadi saa tano

Tulitoka kucheza na marafiki
Rafiki akaona moshi ukifuka toka nyumbani mwetu
Tulipiga mbio kuelekea nyumbani
Tulijaribu kadri ya uwezo wetukuuzima lakini ukatushinda
Tulipiga mayowe/ unyende/ kemi za kuitisha msaada
Majirani waliwasili haraka kwa ndoo za maji na matawi ya miti
Miale ya moto ilitafuna nyumba yetu bila huruma
Wanakijiji waliogopa na kukaa kando
Mzee wa kijiji akapigia wazimz moto simu
Wazima moto walikuja upesi na kuuzima moto
Hakuna kiyu kilichobakia
Wazazi wakapigiwa simu
Walipandwa na mori walipowasili kwa kutofuata maagizo
Tulipewa chumba kimoja kwa jirani
Bwana chifu aliongoza mchango wa harambee kuchangisha fedha za kujenga upya nyumba yetu

SAFARI

Kutembelea mbuga la wanyama
Maandalizi
Kungoa nanga
Njiani waliona nini
Kuwasili
Kupokelewa na kupewa maagizo
Kuwaona wanyama na kupewa maelezo
Kula kishuka

Kujivinjari: kuogelea, kupigwa picha pamoja na wanyama

Kurudi nyumbani

Kuwasili nyumbani na kusimulia jamaa matukio ya siku

Mapambo

Kuamka asubuhi na mapema/ alfajiri mbichi

Kujitayarisha na kiamsha kinywa

Kuwasili shulenii

Kwenda gwarideni/ hotuba ya mwalimu mkuu

Kuwasili kwa basi la kijani kibichi

Kuabiri, dua na kung'oa nanga

Waliona mito, milima, miti, mimea, wanyama, mabonden nyuni, majumba na maziwa

Kuwasili mwendo wa saa nne asubuhi

Tulipokelewa kwa mikono miwili na kupewa maagizo na inspekte kizito

Alikuwa na sauti nyororo

Kutembezwa na kupewa maelezo kuhusu wanyama tofauti

Mimuliko ya kimera ilionekana tulipokuwa tukiwapiga hayawani picha

Kulikaa kitako kando yam to molo kula kishuka kitamu ja uki

Manyani walituvamia na kuubeba mkungu wa ndizi

Mwalimu alitupa jiwe wakatupa maembe

Tuliyaokota, kuyaosha na kuyala

Tulipiga mbizi katika mto Molo

Manyani walizibeba nguo zetu

Tulijilaza kando yam to uchi wa mnyama

Tulivalia sare na kupigwa picha
Malimu alimshukuru mwelekezi wetu
Kuanza safari ya kurudi nyumbani
Kuwasili usiku- giza totoro lilitanda kote
Kukoga, kula chajio na kuwasimulia wavyele matukio ya siku hiyo
Sitaishau siku hiyo kamwe maishani

MUHULA WA PILI

INSHA

SHEREHE NILIYOHUDHURIA

Kuamka alfajiri na kujitayarisha

-) Kuoga na kupiga mswaki
-) Kuvalia mavazi nadhifu kama vile kanzu, suti au kizibau

Kunywa stافتاهي na kuiaga jamaa

-) Staftahi kuandaliwa mezani- chai, kahawa tamu kama halua
-) Kupewa mawaidha na wazazi-namna ya kuishi na watu –heshma

Kupitia kwa sahibu kumuita

-) Kuwasili
-) Kupata amejiandaa

Kuelekea kanisani/ msikitini

-) Safari- uliabiri gari la aina gani
-) Safari ilianza saa ngapi
-) Uliketi wapi
-) Wingi wa watu/ umati/ halaiki

Kufanyika kwa ibada

-) Injili
-) Nyimbo kuimbwa
-) Sadaka kutolewa

Kuelekea kwenye bustani kujistarehesha

-) Kupiga gumzo
-) Kupigwa pitcha
-) Kuwaendesha farasi

Kuingia katika ukumbi wa sinema

-) Kulipa kiingilio
-) Wingi wa watu ndani
-) Burudani ya sinema

Kuelekea nyumbani

-) Msongamano wa watu na magari
-) Kuagana na rafiki
-) Kuwasili nyumbani
-) Kuwaambia wazazi sherehe ilivyokuwa

Kula na kuenda kulala

-) Vyakula vitamu
-) Usingizi wa pono

Hisia za faraja

Niliingiwa na furaha na buraha

Nilikuwa na furaha ghaya

Niliogelea kwenye bahari ya furaha

Nilifurahi upeo wa furaha yangu

Nilikuwa na faraja mithili ya kibogoyo aliyepata meno, tasa aliyepata motto

Methali

Polepole ndio mwendo

Mwenye macho haambiwi tazama

Haraka haraka haina Baraka

Akufaaye kwa dhiki ndiye rafiki

Tashbihi

Ng'ara kama mbalamwezi

Maridadi kama mbega

Ringa kama tausi

Konda kama ng'onda

Muundo wa sentensi

Rafiki yangu alikuwa amengara kama mbalamwezi

Nilijitayarisha polepole kwani nlijua kuwa polepole ndio mwendo

Tulipokuwa tukienda kanisani niliona mlolongo wa magari

Nilipoingia katika ukumbi wa cinema niliingiwa na furaha ghaya mithili ya tasa aliyepata pacha

Watu walifurahia sana mithili ya kibogoyo aliyepata menowakati wa mlo

NDOTO YA AJABU

Kula chajio na kwenda kulala

-) Maandalizi ya chakula jioni
-) Kulala

Kutekwa nyara pamoja na baba yako

-) Kuchukuliwa kwa nguvu
-) Kupelekwa kwa meli
-) Kukutana na mfalme katili
-) Kufanyishwa kazi nzito bila malipo

Kupanga kutoroka

-) Kuwatazama ndege wanavyoruka
-) Baba kupendekeza wazo la kuruka kama ndege
-) Kutengeneza mbawa kutumia nta

Kuanza safari ya kutoroka

- ✓ Kuchukua mbawa
- ✓ Kuzifunga milini yetu
- ✓ Kujaribu kuruka na kufaulu
- ✓ Baba kunipa mawaidha nisiruke njuu karibu na jua

Kutotii mawaidha ya baba

- ✓ Kupaa hewani
- ✓ Kuwakaribia ndege wakubwa
- ✓ Kupuuza mawaidha ya baba
- ✓ Kuruka juu sana
- ✓ Nta kuchomwa na jua
- ✓ Mbawa kuharibika
- ✓ Kuanguka na kutumbukia baharini
- ✓ Kuamka na kushtuka kumbe ni ndoto tu

Hisia za woga

- Kijasho chembamba kilinitoka
- Nilitetemeka kama unyasi nyikani
- Nywele zilinisimama timtim
- Viguu vilishindwa kunibeba
- Nilitetemeka kama mbwa mbele ya chatu
- Moyo ulinishuka
- Nilijishika tama

Methali

- Asiyesikia la mkuu huvunjika guu
- Majuto ni mjukuu
- Kilio si dawa
- Maji yakimwagika hayazoleki
- Atangaye sana na jua hujua

Tanakali za sauti

- Zama zii
- Rowa rovu rovu
- Moyo kudunda du du du
- Anguka majini chubwi
- Lia kwi kwi kwi
- Vunjika keche
- Dondoka machozi ndo ndo ndo

Muundo wa sentensi

Nilianguka baharini chubwi

Sikufuata maagizo ya baba yangu kwani sikujua na kuelewa kuwa asiyesikia la mkuu huvujika guu

Jua lilipochoma nta nilijawa na huzunina nywele zikasimama timtim

Mbawa zilipoharibika nilianza kulia bila kujua kuwa wahenga hawakukosea waliposema kuwa kilio si dawa

Nilipoaga dunia nilizama zi huko baharini

UMUHIMU WA MAJI

Insha hii inafaa kufuata mtindo huu

Aya ya kwanza hutangulizwa kwa kuelezea maji ni nini na kuelezea zaidi kuhusu maji

Kazi hii hupangwa kwa aya

Kila aya huwa na umuhimu Fulani

Ukitamatisha lkazima aya ya mwisho ihimize sana kuhusu kuyatunza maji na kuyatumia ipasavyo kwasababu ina matumizi sufufu

Vidokezo

Maji ni nini?

Maji ni asili ya uhai

Hutumiwa kwa upishi wa vyakula

Hutumiwa kwa usafi wa mwili, mazingira na mavazi

Huzima moto unapoteketeza vitu

Ni makao ya samaki na wanyama wengine

Hutumika katika michezo kv. Kuogelea

Hutumika kwa usafiri

Huzungusha mashine na mitambo ili kutoa nguvu za umeme

Kupoza injini zinapokuwa moto

Msamiati

Matumizi kochokocho

Matumizi sufufu

Nishati au nguvu za umeme

Maradhi tumbitumbi

Kustawi na kunawiri

Huimarisha siha

Hamamu na madibwi

Kwenda jongomeo

Mizigo mizito kama nanga

Mchafu mithili ya fuko

Shehena za mizigo

Vyombo vya usafiri majini

- Motoboti
- Ngalawa
- Merikebu
- Mashua

Muundo wa sentensi

Maji yana matumizi kochokocho kwa binadamu

Maji huzuia maradhi tumbitumbi yanayoweza kuwasafirisha watu hadi jongomeo

Maji huzungusha mitambo na mashine ili kutoa nishati

Maji ya bahari hutumika kusafirisha mizigo mizito mizito kama nanga

Hatuna cha msalie mtume wala nabii ila kuyatumia vizuri

Maji hutumiwa kwa mapishi ya vyakulaambavyo huimarisha siha ya binadamu

Maji hutumiwa kunyunyizia mimea ili kustawi na kunawiri

NYUMBA YETU

Vidokezo

Maana ya nyumba

Aina za nyumba

- Msonge
- Mawe
- Ya udongo
- Ghorofa

Umbo la nyumba yetu

Nyumba inapatikana wapi

Sehemu za nyumba yetu

Sebuleni: kuna vifaa hivi

Makochi	Mapazia
Runinga	Rafu
Zulia	Redio
Meza	Jokofu
Kabati	Kinanda

Jikoni: kuna vifaa hivi

Vyungu	Sufuria
Birika	Vikombe
Seredani	Sahani
Kinu na mchi	Sinia
Bilauri	

Nyumba ya malazi kuna vifaa hivi

Vitanda	Shubaka
Blanketi	Sanduku
Magodoro	Foronya
Mto	

Bafuni/ hamamuni

Sabuni

Taulo

Dodoki

Msalani

Karatasi shashi

Mazingira nje ya nyumba

- Bustani la maua
- Maegesho
- Kidibwi cha kuogelea
- Miti yenye kivuli

Tashbih

- Ngara kama mbalamwezi
- Nyeupe kama theluji
- Metameta kama nyota angani
- Tamu kama halua
- Maridadi kama mbega

Misemo

- Piga mswaki
- Shtaki njaa
- Andika meza
- Piga koga
- Piga mbizi

Muundo wa sentensi

Ndani ya jokofu mna sharubati

Mama hutayarishia vyakula jikoni na huwa ni vitamu kama halua

Chakula kitamu kiliandikwa mezani

Dirishani pamefunkwa na mapazia

Nyumba yetu imengara kama mbalamwezi

Sebuleni humetameta kama nyota angani

Nyumba yetu ina kuta za mawe

AJALI BARABARANI

Ajali ni tukio lenye madhara linalotokea ghafla

Husababisha maafa na majeraha

Mwanafunzi anahitajika kusimulia kisa kinachohusisha magari, baiskeri au pikipiki

Mwanafunzi azingatie:

- Ulikuwa wakati gani ajali ilipotokea
- Alikuwa akiilekea wapi
- Ajali yenyewe ilihuisha nini
- Ni nini kilichofuatia baada ya ajali hiyo:
  - hisia za wahusika
  - Kuagiza msaada

Msamiati

Kuamka jogoo la kwanza

Demka au rauka majogoo

Piga mswaki

Koga hamamuni kwa dodoki

Kujikwatua kwatu/ kujipamba pambe pambe

Valia libasi zilizongaa kama mbalamwezi

Gari kutiwa moto na dereva/ mshika usukani

Kungoa nanga

Kaa karibu na dirisha kujionea mandhari yaliyovutia

Kujifunga mkanda wa usalama

Piga soga/ gumzo/ porojo

Mwendo wa kasi kama duma/ risasi

Gurafu

Matuta

Yumbayumba

Shindwa kudhibiti gari

Gongana dafrau/ ana kwa ana

Bingirika bingiri bingiri

Vigae vigae

Damu kutiririka tiriri

Machozi yalinipukurika puku puku

Biwi la simanzi lilitanda kote

Kuwanusuru manusura

Kulilia uhai wao

Kupelekwa thieta

Kufungwa plasta

Wafu kupelekwa mochari

Maksa huo utasalia katika kumbukumbu zangu

Methali

- Haraka haraka haina Baraka
- Mwenda pole hajikwai
- Kawia ufile
- Pole pole ndio mwendo
- Ajali haina kinga
- Ajali haijali

CHAKULA NIKIPENDACHO

Chakula ni kitu chochotekinacholiwa na hupa mwili nguvu

Aina za vyakula

- ✓ Matoke
- ✓ Mandondo
- ✓ Ugali
- ✓ Vibanzi
- ✓ Mapochopocho
- ✓ Chapati
- ✓ Kimanda

Mboga na viungo

- ✓ Tangawizi
- ✓ Nyanya
- ✓ Dania
- ✓ Karoti
- ✓ Kitunguu
- ✓ Biriganya
- ✓ Sukuma wiki

Tahakiki ya ulaji

Mapochopocho yaliandaliwa , si nyama, si pilau

Utamu wa chakula hicho ungemfanya mtu kuramba kiwiko cha mkono

Tulinyofua minofu au nyama

Kusharabu vinywaji

Mshumbi wa wali

Tashbihi

- ✓ Tamu kama halua
- ✓ Fura kama hamira
- ✓ Laini kama pamba
- ✓ Tengana kama ardhi na mbingu
- ✓ Gumu kama mango

Methali

- ✓ Mchumia juani hulia kivulini
- ✓ Alimaye mtama huvuna kunde
- ✓ Tembe na tembe huwa mkate
- ✓ Mgaagaa na upwa hali wali mkavu
- ✓ Mla kunde hunya kunde

Vifaa vya kupikia

- ✓ Mafiga
- ✓ Stovu
- ✓ Sahani
- ✓ Birika
- ✓ Bilauri
- ✓ Jokofu
- ✓ Seredani

INSHA YA KUMALIZIA

Insha sampuli hii huhusu kisa futuhi (furaha) au tanzia (huzuni)

Mtahiniwa anahitajika kuhitimisha kisa chake kwa maneno aliyopewa

Mtahiniwa alenge swalii la mtahini

Msamiati

Insha hizi zitahusu:

- ✓ Harusi- akidi, ndoa, nikahi, pingu ya maisha
- ✓ Siku ya kuzaliwa
- ✓ Siku ya kwanza shulenii
- ✓ Sherehe ya krismasi

Mada

- ✓ Siku ya siku
- ✓ Siku ya kufana
- ✓ Siku ya ndovu kumla mwanawewe
- ✓ Siku ya kukaa na shoka

Msamiati

Kuamka/ kurauka/ kudemka alfajiri/ kabla ya jogoo la kwanza

Kunywa stafthai tamu kama halua kwa tende/ asali ya malkia nyuki

Kuvalia mavazi nadhifu kama ubwende

Kujikwatua kwatukwatu/ kujipamba pambepambe

Valia libasi

Wapambe

Mlibwende/ mrembo/ kipusa/ spoti- kike

Mtanashati/ mfuauji – kiume

Kungoa nanga

Abiri gari –mlolongo/ msafara

Umati/ kaumu/ halaiki ya watu

Kufanyika kwa ibada

Kunengua viunoungedhani mola alisahau kuwatia mifupa

Malaika/ hurulaini wa peponi/ ungedhani mungu alichukua siku ayami(nyingi) kumuumba

Mimuliko ya kamera

Furahi ghaya kufurahi

Furaha sufufu/ mpwitompwito

Furahi kama:

- ✓ Kibogoyo aliyejepata meno msimu wa krismasi
- ✓ Mama aliyejfingua salama salmini
- ✓ Mvvi aliyekinasa kishazi cha samaki

Bahatika kama:

- ✓ Mtende
- ✓ Mwana aliyezaliwa siku ya ijumaa

Vyakula – mapochopocho ya kila nui si pilau, si sima ,si wali, si chapatti nk

Vinywaji sampuli sampuli- sharubati, maji matamu, soda nk

Msamiati wa huzuni

- ✓ Juhudi kugonga mwamba
- ✓ Mambo kwenda mvange
- ✓ Kijasho chembamba kilianza kumtoka
- ✓ Tiririkwa na machozi kama ngamia
- ✓ Machozi ya majonzi
- ✓ Vilio vyta kite na shake
- ✓ Kamasi ilinitonatona
- ✓ Damu ilitiririka kila mahali

LUGHA

MUHULA WA PILI

SURA YA KWANZA

Msamiati: saa

Mwalimu atangulize kwa imla

Kueleza msamiati wa saa

Saa ni chombo au kifaa cha kupimia wakati

Dakika: dakika sitini ni saa moja au nzima

Nukta: nukta sitini ni dakika moja. Nukta pia huitwa sekunde

Robo: ni dakika kumi na tano baada ya saa

Kasoro: hutumiwa kueleza kuwa bado dakika Fulani itimie saa Fulani

Kasorobo: bado robo/ dakika kumi na tano

Nusu: ni gdakika thelathini baada ya saa Fulani au bado dakika thelathini saa Fulani itimie

Marejeleo: kurunzi uk 70-72

Kusoma na kuandika

Sauti g, ng, nz na z

Kutangulkiza kwa imla ya maneno yenyе sauti G, NG, NZ na Z

Mwalimu asome maneno kasha wanafunzi wafuatilie wakitamka

Wanafunzi watunge sentensi wakitumia baadhi ya maneno

Tathmini: km uk 87

Mwongozo uk 85-86

Mwalimu aongezee maswali mengine uk 87

Mazoezi ya ziada km uk 79

SURA YA PILI

Km uk 90-92

Mwongozo uk 88-89

UFAHAMU: tumbokarai

Uchambuzi wa picha

Kusoma ufahamu zaidi ya mara moja

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi kwa kutumia msamiati huo

Tathmini: zoezi uk 89

Sarufi: vivumishi vya sifa

Vivumishi vya sifa ni maneno yanayotoa sifa kuhusu jina lolote katika ngeli kuelezajinsi jina hilo lilivyo, linavyofanana ama linavyolingana

Vivumishi hivi huchukua viambishi katika umoja na wingi kwa kutegemea ngeli

Mfano

U-ZI   uzi mdogo   nyuzi ndogo

I-ZI   nyumba kubwa   nyumba kubwa

LI-YA   gari zito   magari mazito

Mwalimu ahushe wanafunzi katika kusoma jedwali

Wanafunzi watunge sentensi kwa kutumia vivumishi vya sifa mbalimbali

Tathmini: km uk 92-93

Mwongozo uk 90

Wanafunzi wepesi wapewe kurunzi uk 15

Msamiati na matumizi ya lugha

Zana za vita: silaha ambazo zinatumika katika kujihami kv rungu mkuki ngao manati kisu upanga

Nyenko: vifaa halisi, picha za zana za vita

Wanafunzi wataje zana ambazo wanatumia nyumbani

Uchambuzi wa picha na zana hizo na vifaa halisi vinavyopatikana

Wataje majina na kazi za zana hizo

Awape zoezi la kuchora baadhi ya zana hizo na kuandika majina yao kn ala, ngao, uta, manati, nk

Tathmini: km uk 94

Mwongozo uk 91

Kurunzi uk 90-92

Kusikiliza na kuongea

Matamshi ya sauti NG

Katika lugha ya Kiswahili, ukitamka ng bila king'ong'o huleta maana tofauti na ng' yenye king'ong'o

Mfano:

Ng,ombe   ngombe

Ng,ongo   ngongo

Mwalimu asome maneno haya kishawanafunzi watamke baada ya mwalimu

Wanafunzi watunge sentensi wakitumia baadhi ya maneno

Km uk 94-95

Mwongozo uk 91-93

Zoezi uk 95

Kusoma : ufahamu watoto kumi

Kutanguliza kwa imla ya ng na ng'

Kusoma ufahamu zaidi ya mara moja

Kuorodhesha msamiati na kutunga sentensi kwa kutumia msamiati huo

Mwalimu achambue ufahamu

Tathmini: uk 97-98

                  Mwongozo 93-94

                  Km uk 96

SURA YA TATU

Sarufi: viwakilishi au vibadala viwakilishi vya

Hivi ni viambishi vinavyowakilisha nafsi au jina

Vinatajwa badala ya nafsi au badala ya jina

Mfano

Nafsi   viwakilishi

✓ Mimi	ni
✓ Sisi	tu
✓ Wewe	u
✓ Nyinyi	m
✓ Yeye	a
✓ Wao	wa

Mwalimu awahusishe wanafunzi katika kulisoma jedwali

Wanafunzi wahuishwe katika kutunga sentensi

Tathmini: km uk 98-99

                  Mwongozo uk 94-97 Zoezi uk 99

                  Kkd uk 38

                  Kurunzi uk 31

Msamiati na matumizi ya lugha

Majina ya makundi

Majina ya makundi ni majina ya vitu vilivyowekwa pamoja kv umati watu, bunda la noti

Mwalimu atumie mifano inayoeleweka kv tita la kuni au bunda la pesa

Mwalimu awaelekeze wanafunzi kuisoma mifano ya nomino za makundi

Wanafunzi watunge sentensi kwa kutumia nomino hizo za makundi

Tathmini: km uk 100

Mwongozo 97-98

Kurunzi 147

Kkd 103

Kusoma na kuandika

Matamshi ya sauti NJ, NCH na Y

Mifano

Njaa

Mwananchi

Fuja

Njama

Nchi

Ajili

Mwalimu atangulize kwa imla ya sauti f na v

Mwalimu aisome orodha ya maneno kisha wanafunzi wayatamke baada yake

Wanafunzi watunge sentensi wakitumia baadhi ya maneno hayo

Tathmini: km uk 100-101

Mwongozo uk 98-100

Mwalimu awasomee wanafunzi sentensi kutokana na mwongozo

Mwalimu aongezee maswali mengine

Kusikiliza na kuongea

Kutunga sentensi

Mwalimu atangulize kwa kuauliza wanafunzi wataje majina yoyote yenyе silabi j n ach kama
vile jaa, cheti, chozi, jangili

Mwalimu atoe mifano na kutunga sentensi huku wanafunzi wakisikiliza

Wanafunzi waelekezwe kusoma mifano katika vitabu vyao

Tathmini: mwalimu awape wanafunzi maneno watunge

Km uk 101

Sarufi: majina kutokana na vitenzi

Wanafunzi watambue vitenzi na majina km

Kitenzi	jina la kitendo	jina la mtendaji
Pika	upishi	mpishi
Soma	somo	msomaji
Lima	kilimo	mkulima
Andika	mwandiko	mwandishi

Mwalimu awaongoze wanafunzi kuisoma mifano kwenye jedwali

Wanafunzi wataje mifano mingine inayoonyesha majina kutokana na vitenzi

Tathmini: zoezi uk wa km 102

Mwongozo uk 101-102

Kkd uk 106

SURA YA NNE

UFAHAMU: hadithi isiyo na mwisho

Kusoma ufahamu zaidi ya mara moja

Kuteua wanafunzi ambao watasoma

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi kwa kutumia msamiati huo

Kuwapa wanafunzi fursa ya kusoma kimoyomoyop

Tathmini: km uk 103-104

Sarufi: vivumishi vy a idadi

Vivumishi vy a idadi hutumika kuonyesha jumla ya namba au kiasi cha vitu vilivyohesabiwa au vinavyoorodheshwa au kupimwa

Km

KI-VI   kitabu kimoja   vitabu vinne

LI-YA   daftari moja   madaftari kumi

Vivumishi visivyochukua viambishi vy a ngeli ni sita , saba, tisa na kumi

Wanafunzi waongozwe kuisoma mifano vitabuni mwao

Wanafunzi watunge sentensi kwa kutumia vivumishi mbalimbali vy a idadi

Tathmini: km uk 104-104

Kkd uk 92

Msamiati na matumizi ya lugha

Vifaa vy a ufundu kv nyundo, parafujo, misumari, randa, bisibisi, msumeno, utepe, timazi, jiriwa, patasi, msasa nk

Uchambuzi wa picha na vifaa halisi vinavyopatikana

Mwalimu awaelekeze wanafunzi kutambua kazi mbalimbali za vifaa vy a ufundu

Watunge sentensi kwa kutumia vifaa vy a ufundu

Tathmini: km uk 106

Mwongozo uk 105-106

Kurunzi uk 79-81

Kusoma na kuandika

Matamshi ya sauti p na b

P   b

Papa   baba

Pata   bata

Pipi   bibi

Punda   bunda

Kutanguliza kwa imla ya ch na sh

Mwalimu aisome orodha ya maneno kasha wanafunzi wasome baada ya mwalimu kwa matamshi bora

Wanafunzi watunge sentensi wakitumia baadhi ya maneno

Tathmini:

Km uk 106

Mwalimu aongeze maswali mengine

Kusoma

Ufahamu: nazi na jiwe

Uchambuzi wa picha

Kusoma ufahamu zaidi ya mara moja

Kuhusisha wanafunzi katika usomaji

Kuchambua ufahamu na kueleza ujumbe ulio katika ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutunga sentensi kwa kutumia baadhi ya msamiati huo

Wanafunzi wapewe fursa ya kusoma kwa kiada

Tathmini: km uk 109

Km uk 114 mazoezi ya ziada

SURA YA TANO

Sarufi

Ngeli ya KI-VI

Mwalimu atangulize kwa imla katika ngeli ya LI-YA

Ngeli hii ni majina ya kawaida yanayoanza kwa kiambishi KI kwa umoja na huwa VI kwa wingi

Kiatu   viatu

Kioo   vioo

Majina mengine huanza kwa CH na wingi VY

Chakula   vyakula

Wanafunzi wataje mifano mingine katika ngeli hii

Wahusishwe katika kusoma orodha ya mifano na kutunga sentensi

Tathmini: km uk 110-111

Mwongozo uk 110-112

Mwalimu aongezee maswali mengine

Kusikiliza na kuongea

Misemo au nahau

Misemo ni fungu la maneno linalotumiwa kwa maana iliyofichika kv

Kula chumvi nydingi   kuishi miaka mingi

Kushika mkia   kuwa wa mwisho

Kula mwata   kupata taabu

Wanafunzi waruhusiwe kuitaja mifano ambayo wanaifahamu

Waelekezwe kuisoma mifano mbalimbali vitabuni ya misemo. Aidha watunge sentensi kwa kuitumia baadhi ya misemo

Tathmini: km uk 111-112

Mwongozo uk 1122

Kkd uk 25

Kurunzi uk 121

Kusoma na kuandika: matamshi ya M, MU na MW

Kutanguliza kwa imla ya maneno yenyе sauti p na b

Mu   m   mw

Mufti   mmesafiri   mwizi

Muhimu   tulimpa   sitamwona

Mwalimu asome maneno na sentensi katika vitabu

Wanafunzi wasome wenyewe baada ya mwalimu

Wanafunzi waorodheshe majina hayo madaftarini

Wapewe fursa na kutunga sentensi fupifupi

Tathmini: km uk 113

Mwongozo uk 114

Wanafunzi waandike imla kwa mwongozo wa mwalimu 1-10

Mtungo: kuandika imla: sauti za dh na th

Wanafunzi wataje matamshi ya hapo awali kv f na v, awaambie waunde maneno wakitungia silabi hizo

Wataje matamshi mengine kama r na l, s na z, nk

Mwalimu awaagize wanafunzi kutamka maneno yenyе sauti dh na th mmoja baada ya mwingine

Tathmini:

Mwalimu awatayarische wanafunzi wawe makini kunakili madaftarini mwao maneno ya sauti dh na th

Km uk 113

Mwongozo uk 115

Kusoma : ufahrenu nyama nzuri na mbaya(2)

Mwalimu awakumbushe wanafunzi kuhusu ufahrenu waliosoma sehemu ya kwanza. Wataje matukio yaliyojiri

Waeleze msamiati waliojifunza na kutunga sentensi

Wanafunzi waelezwe kusoma ufahrenu zaidi ya mara moja. Aidha wausome kwa kiada

Kuchambua ufahrenu na ujumbe ulioko

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi kwa msamiati

Tathmini: km uk 115-116

Mwongozo uk 116-118

Km uk 114 mazoezi ya ziada

SURA YA SITA

Sarufi: kiambishi ki cha udogo

Ukitaka kubadili jina katika hali ya udogo unapachika kiambishi ki mwanzo wa jina la ukubwakv

Jitu   kijitu

Jibwa   kijibwa

Buzi   kibuzi

Toto   kitoto

Wanafunzi waelezwe hali tatu za majina na wapewe mifano wastani, ukubwa na udogo

Wahusishwe katika kusoma mifano na sentensi

Wahusishwe kutunga sentensi mbalimbali

Tathmini: km uk 117

Mwongozo uk 119

Kkd uk 42-43

Kurunzi uk 62-63

Msamiati na matumizi ya lugha

Hali ya anga

Mbingu, nyota, sayari, jua, upopo, mawingu, ukungu, baridi, vimondo, umeme, nk

Vyombo vipima hewa: kipima upopo, kipima mvua, nk

Misimu: kiangazi, kipupwe, mchoo au vuli, kusi, kaskazi na matlai

Mwalimu awatoe wanafunzi nje na kuelezea vitu ambavyo wanaviona

Waeleze vile ambavyo huonekana usiku

Wanafunzi watambue vyombo au vifaa mbalimbali

Aidha mwalimu awahusishe wanafunzi kutambua misimu ainati

Wanafunzi wahusishwe katika kutunga sentensi kwa kutumia baadhi ya msamiati

Tathmini: km uk 117-118

Mwongozo uk 119-120

Kusoma: ufahamu: mzee Domo

Uchambuzi wa picha

Kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kiada

Kuhusisha wanafunzi katika usomaji

Kuchambua ufahamu na kueleza ujumbe ulio katika ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi kwa kutumia baadhi ya msamiati

Tathmini: km uk 121-123

Mwongozo uk 124

Sarufi: tashbihi(vifananisho)

Tashbihi ni maneno ya kufananisha au kulinganisha vitu, mambo, watu, hali au maumbile

Kama: mwaminifu kama mchana

Mrefu kama mlingoti

Wanafunzi wapewe fursa ya kutaja mifano ya tashbihi wanayojuu

wahusishwe kuisoma mifano vitabuni

aidha watunge sentensi kwa kutumia tashbihi

tathmini: km uk 123-124

mwongozo 124

kurunzi 93-94

mazoezi ya ziada km uk 127

SURA YA SABA

Msamiati na matumizi ya lugha: ala za muziki

Kutaja imla ya s n ash

Ala za muzikzi ni vyombo au vifaa vinavyotumiwa katika kutoa sauti

Kama vile:

✓ kayamba	✓ Marimba
✓ Tari	✓ Tarumbeta
✓ Ngoma	✓ Zumari
✓ Gitaa	✓ Kinubi
✓ Zeze	

Wanafunzi watambue majina ya ala na vifaa halisi kama ngoma na tari

Mwalimu aeleze mbinu zinzzotumika kucheza ala mbalimbali kv kutikisa, kupuliza au kupiga

Mwalimu awahusishe wanafunzi kueleza faida za muziki katika jamii

Tathmini: km uk 124-125

Mwongozo uk 68-70

Kurunzi uk 116

Kusoma na kuandika: shairi

Ulegevu ni adui

Kutanguliza kwa imla ya viishio ua na wa

Shairi ni aina ya wimbo ambao unafuata kanuni au sheria

Mwalimu awaelekeze wanafunzi kulighani shairi na kutamka maneno kwa ufasaha

Mwalimu aeleze maana ya maneno yafuatayo ya ushairi:

- ✓ Kibwagizo
- ✓ Ubeti
- ✓ Mshororo
- ✓ Mizani
- ✓ Kina/ vina

Bahari ya shairi

Tathmini: mufti uk 125

Mwongozo uk 127-128

Kkd uk 34

Kusoma : ufahamu

Sungura na zabibu

Uchambuzi wa picha

Kusoma ufahamu zaidi ya mara moja kwa kiada

Kuorodhesha msamiati na kutunga sentensi kwa baadhi ya msamiati

Mwalimu auchambue ufahamu

Tathmini: km uk 128-129

Mwongozo uk 132-133

Kusikiliza na kuongea: kusimuliana hadithi

Mwalimu aeleze kuwa hadithi pia huitwa ngano

Aelezee mianzi ya hadithi kv:

- ✓ Paukwa pakawa
- ✓ Hapo zamani za kale
- ✓ Hapo jadi na jadudi

Wanafunzi wapewe fursa ya kusimulia hadithi fupifupi zenyе mafunzo

Wanafunzi wasome hadithi moja na wajibu maswali darasani

Tathmini: kurunzi uk 33-34

Km uk 131

SURA YA NANE

Kusoma na kuandika: ufahamu:

Bahari inawaka moto

Kutanguliza kwa imla y ach n ash

Kusoma ufahamu zaidi ya mara moja kwa kiada

Kuorodhesha msamiati na kutunga sentensi kwa kutumia baadhi ya msamiati

Mwalimu achambue ufahamu

Tathmini: km uk 132-133

Mwongozo uk 135

Sarufi

Vikanushi vya ngeli

Kutanguliza kwa imla ya maneno ya ngeli ya I-ZI

Mwalimu aeleze kukanusha ni kukataa

Aelezee kuwa ukiambatanisha kiambishi chochote cha ngeli na HA utapata kikanushi kamili cha kila ngeli

Awape mifano ya vikanushi vya ngeli

Awahusishe katika kutunga sentensi

Tathmini: km uk 135-136

Mwongozo uk 137-138

Kkd uk 27

Msamiati na matumizi ya lugha kua na kuwa

Kutanguliza kwa imla ya maneno yenyе sauti sh na z

Kua: hutumika unapotaja umri/ miaka/ kunenepa

Kuwa: hutumikakuonyesha kufanyika kwa kitendo au kupatikana kwa mtu au kitu

Mwalimu atunge sentensi kuelezea vitenzi hivi

Awahusishe wanafunzi kutunga sentensi mbalimbali kwa vitenzi hivi

Tathmini: km uk 130-131

Mwongozo uk 132-133

Matumizi ya lugha:Mnyambuliko wa vitenzi

Mnyambuliko ni mabadiliko mbalimbali ya vitenzi ili kuleta maana n nia tofauti

Mifano

Kutenda	kutendea	kutendewa
Kupiga	kipigia	kupigiwa
Kuandika	kuandikia	kuandikiwa

Mwalimu awaeleze wanafunzi jinsi ya kunyambua vitenzi katika kauli mbalimbali

Wanafunzi wahuishwe katika kulisoma jedwali na baadaye kutunga sentensi mbalimbali

Tathmini: km uk 135-136

Mwongozo uk 138-139

Kkd uk 64-65

Kurunzi uk 118

Kusoma na kuandika

Shairi: kesho wewe

Kutanguliza kwa imla ya sauti g na ng

Wanafunziwaelekezwe jinsi ya kulighani shairi na kutamka maneno kwa ufasaha

Mwalimu ajadiliane na wanafunzi maneno mapya na jinsi yalivyotumika katika shairi

Awaalize maswali ya beti, mishororo, vina, kibwagizo na mizani

Tathmini: km uk 136

Mwongozo uk 140

SURA YA TISA

Kusoma ufahamu: Maboga ya nyanya(sehemu ya pili)

Uchambuzi wa picha

Kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kiada

Kuhusisha wanafunzi katika usomaji

Kueleza ujumbe ulioko na kuchambua ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutunga sentensi kutumia msamiati huo

Tathmini: km uk 139-141

Mwongozo uk 142

Sarufi: uakifishaji

Mwalimu atangulize kwa imla ya sauti b na p

Wanafunzi waelekezwe jinsi ya kutumia alama za uakifishaji na kuzitambua alama hizo kama vile:

- ✓ Kikomo
- ✓ Kipumuo
- ✓ Kiulizi
- ✓ Hisi
- ✓ Mtajo

Wanafunzi waelekezwe kwa kusoma maelezo yaliyo kwenye vitabu

Wanafunzi wahusishwe katika kutunga sentensi kutumia alama za uakifishaji

Tathmini: km uk 141-142

Mwongozo uk 143

Kkd uk 23-24

Matumizi ya lugha

Michezo

Mwalimu atangulize kwa imla ya sauti z na s

Mwalimu awaeleze wanafunzi kutambua michezo Mbalimbali kama vile: kandanda

- ✓ Kwata
- ✓ Sarakasi
- ✓ Mpira wa magongo
- ✓ Mpira wa pete

✓ Mpira wa vikapu

Wanafunzi wajulishwe kuhusu michezo hii..

Mwalimu atumie picha na vifaa halisi vinavyopatikana

Wanafunzi watunge sentensi wakitumia majina ya michezo

Tathmini: km uk 142

Mwongozo uk 144

Kurunzi uk 104

Kusoma na kuandika

Shairi: wema hatunao

Mwalimu atangulize kwa maneno ya sauti dh na th

Wanafunzi waelekezwe kughani shairi kwa mahadhi

Mwalimu ajadili maneno magumu yaliyotumiwa

Wanafunzi wataje kuhusu beti, mishororo, kibwagizo, vina na mizani

Tathmini: km uk 143-144

Mwongozo uk 145-146

Kurunzi uk 143-144

Mtungo: maneno tatanishi(vitate)

Kutanguliza kwa imla ya sauti za viishio ua na wa

Mwalimu ayatamke maneno nao wanafunzi watamke baada ya mwalimu

Wanafunzi wahusishwe katika kutunga sentensi kwa kutumia maneno tatanishi

Mfano:

Kura zilipigwa baada ya kula chakula

Kuku anachoka ili apate chakula

Motto amekua na kuwa m,kubwa

Tathmini: km uk 144

Mwongozo uk 146

Kkd uk 5-6

Mazoezi ya ziada km uk 146-147

MUHULA WA TATU

SURA YA KWANZA

Ufahamu: mahafali

Kutanguliza kwa imla ya maneno ya vitate

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi kusoma zaidi ya mara moja na kwa ziada na kwa kiada

Kuorodhesha msamati na kutunga sentensi kwa kutumia baadhi ya msamati

Tathmini: km uk 149

Mwongozo uk 148-149

Sarufi: ngeli ya U-ZI(marudio)

Kutanguliza kwa imla ya maneno katika ngeli ya I-ZI

MFANO:

U-NY		U-ND		U-MB	
Uzi	nyuzi	Ulimi	ndimi	ubawa	mbawa
Unywele	nywele	Udevu	ndevu	ubavu	mbavu
Unyasi	nyasi				

U

		W-NY	
Ufunguo	funguo	wimbo	nyimbo
ubeti	beti	wavu	nyavu
Ufagio	fagio	waya	nyaya

Wanafunzi waelekezwe kubainisha viambishi na viwakilishi katika ngeli hii kwa umoja na wingi

Wanafunzi waelekezwe kuisoma mifano ya maneno na sentensi

Wanafunzi wapewe fursa ya kutunga sentensi

Tathmini: km uk 151-152

Mwongozo uk 149

Matumizi ya lugha

Majina kutokana na vitenzi(marudio)

Kutanguliza kwa imla ya maneno yenyе sauti f na v

Mwalimu atoe mifano ya vitenzi na nominii

Kitenzi	nomino
✓ Hukumu	hakimu
✓ Ongoza	kiongozi
✓ Kufa	mfu
✓ Iba	mwizi
✓ Tunga	mtunzi
✓ Vua	mvuvi

Wanafunzi waelekezwe kusooma mifano mbalimbali na kutunga sentensi

Tathmini: km uk 152

Mwongozo uk 149-150

Kkd uk 106

Kurunzi uk 139-140

Kusoma na kuandika

Shairi: mama amenikimbia

Wanafunzi waelekezwe jinsi ya kulighana shairi na kutamka maneno kwa ufasaha

Mwalimu aeleze msamiati uliotumika

Ajadiliame na wanafunzi kuhusu beti, mishororo, vina, kibwagizo na mizani

Kutaja bahari ya mashairi kv thathlitha, tarbia, tathnia

Tathmini: km uk 152-153

Mwongozo uk 150-152

Kusikiliza na kuongea

Sentensi zenyе majina, vivumishi, vielezi na vitenzi

Mwalimu atangulize kwa imla ya maneno yenye sauti s na z

Mwalimu aeleze maana ya maneno haya: majina, vivumishi, vitenzi na vielezi

Majina	vivumishi	viteni	vielezi
Kuku	mdogo	amekimbia	sana
Maziwa	matamu	yananyewa	zaidi
Kisu	butu	kinakata	polepole

Wanafunzi wahuishwe katika kutaja mifano na sentensi mbalimbali kwa kufuata mtindo ufaao

Tathmini: km uk 153-154

Mwongozo uk 152-153

Km uk i54 mazoezi ya ziada

SURA YA PILI

Ufahamu: bahati ya ziwakulu

Kutanguliza kwa imla ya sauti ya p na b

Kuhusisha wanafunzi kusoma zaidi ya mara moja na kwa makini zaidi

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi kwa kutumia baadhi ya msamiati huo

Mwalimu achambue ufahamu

Tathmini: km uk 156-158

Mwongozo uk 154

Sarufi: miundo ya vitenzi

Kutanguliza kwa imla yenyе sauti ya r na l

Mwalimu awaeleze wanafunzi jinsi ya kuunda vitenzi kutokana na majina na kuunda vitenzi kutokana na majina ya watendaji

Mifano

Majina vitenzi

Mchezo cheza

Wimbo imba

Masomo soma

Ulinzi linda

Watendaji vitenzi

Mchezaji cheza

Wagomaji goma

Msomaji soma

Mlinzi linda

Wanafunzi wapewe fursa ya kutunga vitenzi na sentensi mbalimbali

Tathmini: km uk 158

Mwongozo uk 155-156

Matumizi ya lugha

Majina ya makundi

Majina ya makundi ni majina ya vitu vilivyowekwa pamoja kama:

- ✓ Thurea ya nyota
- ✓ Mlolongo wa magari

Mwalimu atangulize kwa imla ya maneno yenyе sauti dh na th

Mwalimu atumie mifano inayoelewaka kama:

- ✓ Umati wa watu
- ✓ Tita la kuni
- ✓ Bunda la noti

Mwalimu awaelekeze wanafunzi kuisoma mifano ya nomino za makundi

Wanafunzi watunge sentensi kwa kutumia baadhi ya nomino za makundi

Tathmini: km uk 158-159

Mwongozo uk 156

Kurunzi uk 147

Kusoma

Shairi: mtenda hutendwa

Kutanguliza kwa maneno ya imla yenyе sauti ny na y

Wanafunzi waelekezwe kughani shairi kwa mahadhi

Mwalimu ajadili maneno magumu yaliyotumiwa

Wanafunzi waongozwe kuhusu beti, mishororo, kibwagizo, vina ,mizani

Tathmini: km uk 159-160

Mwongozo 158-159

Kusikiliza na kuongea

Maswala ya kimazingira

Kutanguliza kwa maneno ya imla yenyе sauti p na b

Mazingira ni hali au mambo yanayomzunguka kiumbe katika sehemu anayoishi au maisha yake

Mwalimu awapeleke wanafunzi nje ili watazame mandhari

Wanafunzi wataje faida za kudumisha usafi wa mwili na mazingira

Mwalimu awagawe kwenye makundi ili awape mijadala

Tathmini: km uk 161-162

Mwongozo uk 160

Mazoezi ya ziada km uk 161

SURA YA TATU

KUSOMA UFAHAMU

Mke wa mvuvi (sehemu ya pili)

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi katika kusoma zaidi ya mara moja

Mwalimu achambue ufahamu na kueleza ujumbe ulio katika ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi kutumia baadhi ya msamiati

Tathmini: km uk 165

Mwongozo uk 162

Kkd uk 42

Kurunzi uk 62

Sarufi: kiambishi ki -cha udogo (marudio)

Ukitaka kubadili jina katika hali ya udogo unapachika kiambishi ki mwanzo wa jina la ukubwa

Mwalimu atangulize kwa maneno yenye sauti gh na h

Mifano

)	Ukubwa	udogo
)	Jibwa	kijibwa
)	Jitu	kijitu
)	Jisu	kijisu

])	Gombe	kigombe
])	Buzi	kibuzi
])	Jumba	kijumba

Wanafunzi waelezwe hali tatu za majina na wapewe mifano wastani, ukubwa na udogo

Wahusishwe katika kutunga sentensi mbalimbali

Tathmini: km uk 165

Mwongozo uk 162

Kkd uk 42

Kurunzi uk 62

Msamiati na matumizi ya lugha

Ukoo(marudio)

Mwalimu atangulize kwaa maneno ya imla yenyeye sauti b na mb

Mwalimu aeleze majina ya ukoo kama shangazi halati binamu kilebwe, mjukuu, mkazamwana, wifi, shemeji, kinin'ina nk

Wanafunzi wapewe fursa ya kutaja na kuelezea baadhi ya majina ya ukoo wanayoyafahamu

Mwalimu aeleze baadhi ya msamiati kv kilebwekeza, mkazamwana, mpwa, mkoi,nk

Wanafunzi wahusishwe katika kutunga sentensi mbalimbali kwa kutumia baadhi ya msamiati wa ukoo

Tathmini: km uk 166

Mwongozo uk i64

Kurunzi uk 29

Km uk 57

Kusoma: ng'ombe na fisi

Uchambuzi wa picha

Kutanguliza kwa maneno ya imla yenyе sauti r na l

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kiada

Mwalimu achambue ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi kwa baadhi ya msamiati

Tathmini:

Kkd uk 10

Mwongozo uk 9-11

Kusikiliza na kuongea

Vitendawili

Vitendawili ni maneno yanayoficha maana ya kitu ili kkisijulikane kwa urahisi

Mwalimu atangulize kwa kuwapa wanafunzi imla ya methali fupifupi

Wanafunzi wategeane vitendawili kwenye vitabu vyao vya kusoma

Tathmini: kurunzi uk 65-67

Ziada km uk 167

SURA YA NNE

Ufahamu: barua

Mwalimu atangulize kwa imla ya maneno yenyе sauti CH, J na SH

Kuhusisha wanafunzi kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kiada

Kuchambua ufahamu na kuelezea ujumbe ulio katika ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutunga sentensi kwa kutumia baadhi ya msamiati

Tathmini: km uk 169-170

Mwongozo uk 171-172

Sarufi: kirejeshi amba(marudio)

Mwalimu aeleze kuwa kirejeshi amba huchukua viambishi nya ngeli

Wanafunzi wahanishwe katika kusoma orodha ya mifano kwenye vitabu

Aidha waandike sentensi ambazo zina –amba na nyingine ambazo hazina

Wanafunzi wahanishwe kutunga sentensi kwa kutumia amba

Tathmini: km uk 171

Mwongozo uk 167-168

Msamiati: mazoezi ya mseto

Mwalimu atangulize kwa imla ya vitate

Wanafunzi wahanishwe na kuukizwa maswali ya aina mbalimbali

Wahimizwe kusoma maswali kwa makini na maagizo waliyopewa

Tathmini: km uk 172

Mwongozo uk169

Kusoma na kuandika

b

Mwalimu atangulize kwa maneno ya imla yenyе sauti ch n ash

Mwalimu awafunze wanafunzi kuhusu uakifishaji bora. Awape sentensi na wazisome wakizingatia vituo, vikomo, hisi na viulizi

Wanafunzi wapewe fursa ya kusoma sentensi hizo kwa sauti akisikiliza matamshi yao

Tathmini: km uk 172-173

Mwongozo uk 170

Kusikiliza na kuongea

Hadithi

Mianzo ya hadithi hadithi njoo....

Mwalimu asimulie hadithi fupi

Wanafunzi wapewe fursa ya kusimulia hadithi fupifupi zenyenye mafunzo

Darasa lote lihusishwe katika kusoma hadithi moja na kujibu maswali

Tathmini: kkd uk 90-91

Mazoezi ya ziada km uk 173-174

SURA YA TANO

Kusoma : ufahamu

Umleavyo ndivyo akuavyo

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kiada

Kueleza ujumbe ulioko na kuchambua ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi ukitumia baadhi ya msamiati huo

Tathmini: km uk 175-176

Mwongozo uk171

Sarufi: ngeli ya U-U

Kundi hili ni la majina ya hali, sifa na vitu vishikamano ambavyo havibadiliki katika umoja na wingi

Kama vile

✓ Muda	✓ Moshi
✓ Ubaya	✓ Uhai
✓ Uhodari	✓ Uhuru
✓ Uzima	✓ Wizi

Mwalimu atangulize kwa maneno ya imla ngeli ya U-ZI

Wanafunzi wahuishwe katika kusoma orodha ya majina katika ngeli ya U-U na miundo ya sentensi

Wanafunzi wapewe fursa ya kutunga sentensi

Tathmini: km uk 177-178

Mwongozo uk 172-174

Matumizi ya lugha

Mazingira yetu: mjadala

Mjadala: mazungumzo juu ya jambo maalum yanayofanywa kwa kutolea hoja kihusu jambo hilo: mashindano ya maneno; mdahalo

Mwalimu awaulize wanafunzi wajadiliane na kueleza kuhusu picha kwenye vitabu vya wanafunzi

Wanafunzi watoe hojambalimbali na wawe na uhuru wa kutoa maoni yao

Tathmini: km uk 178-179

Mwongozo uk 174-175

Kusoma na kuandika

Hadithi: motto iendee haki yako

Mwalimu atangulize kwa imla ya maneno yenye sauti f na v

Mwalimu aweze kueleza kuhusu mianzo ya hadithi

Wanafunzi wahuishwe katika kusoma hadithi na kujibu maswali ya hadithi

Tathmini: km uk 180-181

Mwongozo uk 175-176

Mtungo: kujaza mapengo

Mwalimu aanze kwa kuwapa wanafunzi imla ya vitate

Mwalimu awaeleze wanafunzi kuhusu a unganifu katika ngeli zote kwa umoja na wingi

A-WA

KI-VI

I-ZI

U-ZI

Motto wa

kitanda cha

karatasi ya

ukuta wa

Watoto wa

vitanda vyta

karatasi za

kuta za

Wanafunzi wapewe fursa ya kutunga sentensi

Tathmini: km uk 181

Mwongozo uk 176-177

Zoezi la ziada km uk 181-182

SURA YA SITA

Kusoma: ufahamu

Sungura kizimbani (sehemu ya kwanza)

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kiada

Kueleza ujumbe ulioko na kuchambua ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi ukitumia baadhi ya msamiati huo

Tathmini: km uk 183-184

Mwongozo 177-179

Sarufi: kukanusha nyakati

Mwalimu atangulize kwa maneno ya imla yenyе sauti b na mb

Mwalimu awakumbushe wanafunzi kuhusu vikanushi kuhusu nyakati mbalimbali

Kama:

-) Me hukanushwa na kuwa ja
-) Li hukanushwa na kuwa ku
-) Ta hukanushwa na kuwa ta

Wanafunzi watunge sentensi fupi wakitumia nyakati zozote na kasha kuzikanusha

Tathmini: km uk 185

                        Mwongozo uk 179-180

Msamiati na matumizi ya lugha

Mwalimu atangulize kwa imla ya vitate

Mwalimu awakumbushe wanafunzi matumizi ya semi au nahau

Wanafunzi wataje misemo ambayo wanaifahamu vizuri. Aidha watunge sentensi kwa kutumia misemo mbalimbali

Tathmini: km uk 185-186

                        Mwongozo uk 180

Kusoma

Hadithi

Mwalimu atangulize kwa kuwapa wanafunzi imla ya vitate

Mwalimu aweze kueleza kuhusu mianzo ya hadithi

Wanafunzi wahusishwe katika kusoma hadithi na kujibu maswali husika

Mwalimu aelezee msamiati uliotumika katika hadithi

Tathmini: kurunzi uk 42-44

Mtungo

Mwalimu atangulize kwa maneno ya imla yenyе sauti sh n ach

Mwalimu awakumbushe wanafunzi kuhusu maendelezo ya maneno na uakifishaji

Ataje baadhi ya maneno ambayo huwakanganya wanafunzi katika maendelezo na matamshi

Tathmini: km uk 193

Mwongozo uk 189-190

Mazoezi ya ziada km uk 194

SURA YA SABA

Kusoma :ufahamu

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi kusoma ufahamu zaidi ya mara moja

Mwalimu acahmbue ufahamu na kueleza ujumbe ulioko

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi ukitumia baadhi ya msamiati huo

Tathmini: km uk 189-191

Mwongozo 183

Sarufi

Kivumishi cha pekee-ote

Mwalimu atangulize kwa maneno ya imla yenyе sauti p na b

Mwalimu aelezee matumizi ya –ote katika ngeli tofauti

A-WA

I-ZI

U-ZI

LI-YA

Wanyama wote

nguo zote

uzi wote

gari lote

nyuzi zote

magari yote

Wanafunzi wapewe fursa ya kutunga sentensi kwa kutumia –ote

Wanafunzi wahisishwe katika kuisoma mifano yote

Tathmini: km uk 192

Mwongozo uk 185-187

Matumizi ya lugha

Mafumbo na vitendawili

Mwalimu apeane imla ya maneno yenyе sauti tata

Mwalimu awaelekeze wanafunzi kuhusu kutegua vitendawili na kufumbua mafumbo

Wanafunzi wahusishwe katika kutegua vitendawili na kufumbua mafumbo

Tathmini: km uk 192

Mwongozo uk 187-188

Kusoma: hadithi

Siku ya mauti

Mwalimu awape wanafunzi maneno ya imla yenyе sauti ng na ng'

Wanafunzi wakubushwe kuhusu usomaji kv. Kutumia vidole, kuweka vitabu mahali pema dawatini

Kusoma kwa kiada bila sauti yoyote

Mwalimu awaelekeze wanafunzi kusoma hadithi na hatimaye wayajibu maswali

Tathmini: kurunzi uk 75

Kuandika: mtungo

Mwalimu awape wanafunzi imla ya maneno yenyе sauti y na ch

Wanafunzi waelezwe kuhusu mtiririko wa mtungo barabara

Waelezwe kutumia lugha ipasavyo

Wahimizwe kutaja ngeli walizofunzwa na kujaza mapengo kwa majibu yafaayo zaidi

Tathmini: km uk 200

Mwongozo uk 203

Mazoezi ya ziada km uk 201

SURA YA NANE

Kusoma: ufahamu

Inda za mbwa

Kutanguliza kwa imla za vitate

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kina zaidi

Mwalimu auchambue ufahamu na kueleza ujumbe ulioko katika ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi ukitumia baadhi ya msamiati huo

Tathmini: km uk 196-198

Mwongozo 190-191

Sarufi

Umoja na wingi wa sentensi

Mwalimu atangulize kwa kwa kupeana imla ya sentensi kwa umoja na wingi

Wanafunzi wahanishwe kutaja nomino kwa umoja na wingi katika ngeli mbalimbali

Wanafunzi wakumbushwe kuhusu vimilikishi, viwakilishi na viambishi

Wanafunzi wahanishwe katika kutunga sentensi kwa umoja na wingi

Tathmini: km uk 198-199

Mwongozo uk 193

Matumizi ya lugha

Afya na usafi

Afya ni hali nzuri ya mwili bila maradhi yoyote ilhali usafi ni hali ya kutokuwa na uchafu

Mwalimu atangulize kwa imla ya maneno yenyе sauti r na l

Wanafunzi wahanishwe katika kujadili mambo muhimu kuhusu afya na usafi maishani

Vilevile mwalimu awafunze kuimba wimbo wa afya

Tathmini: km uk 198-199

                        Mwongozo uk 193-194

Kusoma

Shairi: panya

Mwalimu atangulize kwa maneno ya imla yenyе sauti s na z

Wanafunzi waongozwe kulighani shairi kwa ufasaha

Mwalimu aelezee kuhusu maneno magumu

Mwalimu awahusishe wanafunzi kuelezea maana ya vina, ubeti, mishororo, mizani na kibwagizo

Tathmini: km uk 186-187

                        Mwongozo uk 181-182

Mtungo

Mjadala

Maisha ya mashambani ni bora kuliko ya mjini

Mwalimu awaeleze kuhusu kuuendeleza mjadala

Mwalimu awagawanye katika vikundi

Ahimize kuwa lugha nzuri itumiwe

Wanafunzi wachangie kwa kutoa hoja ainati

Aidha wanafunzi wazingatie fani mbalimbali kv. Methali, tashbihi, istiara na nahau

Tathmini: km uk 183

Mwongozo uk 182

Mazoezi ya ziada km 187-188

SURA YA TISA

Kusoma: ufahamu

Zilizala

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kiada

Mwalimu auchambue ufahamu na kueleza ujumbe ulio katika ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi ukitumia baadhi ya msamiati huo

Tathmini: km uk 202-203

Mwongozo 195-197

Sarufi

Matumizi ya amba

Mwalimu atangulize kwa imla ya maneno yenyе sauti f na v

Wanafunzi wakumbushwe kuhusu matumizi ya amba

Km

Wimbo ambao utaimbwa nyimbo ambazo zitaibwa

Koti ambalo limevaliwa makoti ambayo yamevaliwa

Uga ambao utachezewa nyuga ambazo zitachezewa

Punda ambaye atavuta rukwama punda ambao watavuta rukwama

Wanafunzi wapewe fursa ya kutunga sentensi katika ngeli zozote walizosoma kwa amba

Tathmini: km uk 203-204

Mwongozo uk 197-198

Kurunzi uk 53

Matumizi ya lugha

Methali na tashbihi

Wanafunzi wataje mifano mbalimbali ya methali na tashbihi

Mwalimu awahusishe wanafunzi katika kuelezea baadhi ya methali na tashbihi

Wanafunzi watunge sentensi wakitumia methali na tashbihi ambazo wanafahamu barabara

Tathmini: km uk 204

Mwongozo uk 198-199

Kkd uk 78

Kusoma

Shairi: dunia hasama

Mwalimu atangulize kwa maneno ya imla yenyeye sauti d na nd

Wanafunzi waongozwe kulighani shairi kwa ufasaha

Mwalimu alichambue shairi na aelezee kuhusu msamati uliotumika

Mwalimu awahusishe wanafunzi kuelezea maana ya vina, ubeti, mishororo, mizani na kibwagizo

Aidha bahari za mashairi

Tathmini: km uk 205-206

Mwongozo uk 200-201

Kuandika: mtungo

Kuandika: mtungo

Mwalimu awape wanafunzi imla ya maneno yenyе sauti s na z

Mwalimu awakumbushe wanafunzikuhusu maendelezo ya maneno na uakifishaji

Wanafunzi wakumbushwe jinsi ya kujaza mapengo au vihasho ili mtungo uwe na mtiririko ufaao

Aidha wanafunzi wahimizwe kuchagua viteuzi vifaavyo zaidi

Tathmini: km uk 206

Mwongozo uk 200-201

SURA YA KUMI

Kusoma: ufahamu

Sungura kizimbani (sehemu ya pili)

Uchambuzi wa picha

Kuhusisha wanafunzi kusoma ufahamu zaidi ya mara moja na kwa kiada

Mwalimu auchambue ufahamu na kueleza ujumbe ulio katika ufahamu

Kuorodhesha msamiati na kutungia sentensi ukitumia baadhi ya msamiati huo

Tathmini: km uk 208-210

Mwongozo 201-203

Sarufi

Vivumishi

Kivumishi ni neon linaloelzea habari ya mtu au kitu jinsi kinavyoonekana au kinavyofikiriwa

Vivumishi hutoa habari zaidi kuhusu nomino

Mwalimu apeane imla kuhusu sauti gh na h

Wanafunzi wahuishwe katika kutaja vivumishi nya idadi, sifa na pekee

Wanafunzi wahuishwe katika kutunga sentensi zenyе vivumishi kwa umoja na wingi

Vilevile wataje vivumishi wakizingatia ngeliainati

Tathmini: km uk 210

Mwongozo uk 203

Kurunzi uk 13

Matumizi ya lugha:

Mimea na matunda

Mwalimu atangulize kwa imla ya sentensi zenyе vitate

Mwalimu awaulize wanafunzi wataje mimea ambayo wanafahamu na mazao yake

Mwalimu awakumbushe wanafunzi yale ambayo walijifunza hapo awali kuhusu mimea na mazao

Wanafunzi waelekezwe kuisoma mifano mbalimbali

Aidha wahuishwe kutunga sentensi mbalimbali zinazohusiana na mimea na matunda

Tathmini: km uk 211

Mwongozo uk 19-20

Kkd uk 34-35

Sarufi

Nomino kutokana na vitenzi

Kutanguliza kwa imla ya maneno ya gh na h

Mwalimu atoe mifano ya nomino kutokana na vitenzi kama vile:

Kitenzi	nomino
Soma	msomaji
Imba	mwimbaji

ʃ	Shone	mshonaji
ʃ	Saka	msasi
ʃ	Jenga	mjenzi
ʃ	Linda	mlinzi

Wanafunzi waelekezwe kusoma mifano mbalimbali

Wanafunzi watunge nomino kutokana na vitenzi

Vilevile watunge sentensi mbalimbali

Tathmini: km uk 210-211

Mwongozo uk 203

Kkd uk 106

Kusoma na kuandika

Hadithi: yohana mtififi

Mwalimu awahusishe wanafunzi katika kuandika imla ya maneno yenye sauti ch n ash

Wanafunzi wakumbushwe kuhusu usomaji kv. Kutotumia vidole, kufuata uakifishaji, kusoma kwa utaratibu ufaao

Mwalimu awaelekeze wanafunzi kusoma hadithi na hatimaye wayajibu maswali

Tathmini: km uk 212-213

Mwongozo uk 206

Mazoezi ya ziada: km uk 214-218

INSHA MUHULA WA TATU

BARUA YA KIRAFIKI

Pia huitwa ya kirafiki

Hutumiwa watu wa ukoo au familia au marafiki wenyewe uhusiano wa karibu

Huwa na sehemu nne kuu

-) Anwani
-) Maamkizi
-) Mwili/ kiwiliwili
-) Hitimisho

Anwani

-) Huwa na jina la mwandishi,
-) jina la shule ya mwandishi
-) Sanduku la posta
-) Mji na tarehe

Maamkizi

-) Huwa na mwanzo maalum
-) Mfano: kwa mpendwa nina
-) Kwa laazizi kimani

Mwili

-) Hulenga lengo maalum
-) Hutangulizwa kwa salamu
-) Lugha rasmi haitumiwi
-) Mambo mengi huchopekwa ndani

Hitimisho

-) Huhitimishwa kwa kumtaja mwandishi

Mfano

KAMAU MWANGI

S.L.P

MJI

TAREHE

KWA MPENDWA BABA,

MWILI

NI MIMI MWANAO WA PEKEE

IBRAHIM MPOTE

MSAMIATI

Pokea salamu sufufu

Tumbitumbi

Nyingi kama wana wa ibrahimu

Nyota angani

Mchanga baharini

Nywele kichwani

Mimi ni mzima kama kigongo

Imara kama chuma cha pua

Chanda chema huvikwa pete

Subira huvuta heri

Mtoto umleavyo ndivyo akuavyo

Mchelea mwana kulia hulia yeye

Mchumia juani hulia uvulini

Majuto ni mjukuu

Furaha mpwitompwito

Furahi ghaya

FAIDA ZA MITI

Mti ni mmea

Mti mdogo ni mche/ Miche

Hutokana na mbegu- huota

Miti mingi pamoja na msitu

Miti ina faida sufufu:

-) Hutupa mbaao za ujenzi
-) Kuni na makaa
-) Huzuia mmomonyoko wa udongo
-) Hutupa matunda
-) Kivuli wakati wa kiangazi
-) Hukinga upepo mkali
-) Hutumiwa kwa kutengeneza nyua
-) Hurembesha mandhari
-) Huwapa wadudu chakula na nyuni
-) Huvuta mvua
-) Huwa ni makao ya wanyama hasa pori

- J Kivuto cha watalii ambao huleta pesa za kigeni
- J Husafisha hewa

SHEREHE NILIYOHUDHURIA

Sherehe yenewe

Kuamka na kujitayarisha

Kuamka jogoo la kwanza

Kuamka kabla ya bwana shemshi kupasua matlai

Kuamka alfajiri mbichi

Kudemka demdem, chapua miguu chapuchapu

Kiamshakinywa kitamu ja uki

- J Halua kando
- J Kilichoniacha nikiramba vidole ovyo

Kukoga kwa maji baridi shadidi

- J Baridi barafu kando
- J Vuguvugu

Kushtaki uchafu/ kutoa ngongo

Valia mavazi nadhifu

Nguo zilizopigwa pasi na kunyooka twaa maiti kando

Nywele nilizilaza mlazamlaza na kunyooka kama singa ya samba

Kuwaaga wazazi

Kupitia kwa sahibu na kumwita

Kupiga miguu/ kuchapa miguu chapuchapu hadi stani ya magari

Daladala jekundu/ muziki mwanana

Kulipa nauli na kungoa nanga

Kuwasili shereheni

Sherehe yenyewe

Kujiburudisha

Kuvudi nyumbani

Kusimulia na kulala

UMUHIMU WA MAJI

Maana ya maji

Kiowevu kinachopatikana kwenye mito, maziwa, bahari kinachotokana na mvua

Maji yana faida sufufu/ telele/ tolatola/ chungu nzima kwa adinasi, hayawani na mimea

Baadhi ya faida ni:-

Hutumika kwa upishi wa vyakula na vinywaji ainati

Usafiri majini – vyombo kama:

Motoboti

Mashua

Ngalawa

Nyambizi

Merikebu

Usafi wa mwili mazingira na mavazi

Huuzima moto unapochipuka na kuteketeza meli

Ni makao ya wanyama kv. Samaki, viboko, mamba

Michezoni kv. Kupiga mbizi

Huchemshwa na kunywewa kukunga roho

Kunyunyizia mimea- ukame/ uhaba wa maji

Huzungusha mashine na mitambo kutoa nguvu za umeme

Kupoza injini zinakuwa moto zaidi

Huchanganya kemikali shambani

Usafi wa mazingira kwa jumla

Msamiati

Nishati au nguvu za umeme

Kububunjika kwa maji

Maradhi tumbitumbi kama kipindupindu huzuiwa kwa kuzuia yaktumika ipasavyo

Mizigo mizito kama nanga

Shehena za mizigo

Mchafu kama fuko

Kusteri na kunawili

Hamamu na madibwi

Methali

Maji hufuata mkondo

Mkamia maji hayanywi

Mfa maji haachi kutapatapa

Maji ni uhai

MOTO

Chanzo

Wakati upi

Jadili ulikuwa wapi na ulijuaje

Moto shuleni

Ilikuwa alfajiri na mapema

Alfajiri mbichi

Usiku wa manane

Vimulimuli nya moto, moshi, mwangaza

Usingizi wa pono

Mtihani siku iliyofuata

Niligunguka/ kushtuka kama jinni

Niliamshwa na nyende za jkutisha

Ndimi za moto zilitafguna mapaa ya bweni letu

Moto ule ultafuna paa na kumeza bila huruma

Moto ule ule ultafuna paa na kumeza bila huruma

Patwa na woga, jitabawalia , jinyea

Banana mlangoni bila tumaini/ piga sala

Pata mwanya na kuponyoka, fyatuka kama risasi

Piga unyende ungewaamsha wafu

Piga simu, ita, omba msaada

Wanakijiji kufika

Zimamoto na ambulensi

Msalaba mwekundu

Wanafunzi kuzirai

Wengine kuteketea hadi hawangetambulika

Ufuoni/ mochari

Nodi

Wanahabari

Kusimulia

Alfajiri kufika

Mbwa kubweka kwa huzuniutafiti kuanza

Msamiati

Mlipuko wa petrol

Harufu kuhanikiza hewa

Piga unyende/ usiah/ kamsa

Mbio kama swara

Meza mrututu wa mate machungu

Dodokwa na machozi njia mbilimbili

Midomo ilinitetema na mikono haikuinulika

Piga kamsa wingu lililokuwa limefunga likaanza kuondoka kodogokidogo

Nilipiga kamsa upepo ukasita kuvuma

Methali

Ajali haina kinga wala kafara

Ajali haijali

Majuto ni mjukuu

Mbio za sakafuni huishia ukingoni

Mla nawe hafi nawe ila mzaliwa nawe